

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

UV SYD, DOKUMENTATION AV FÄLTARBETSFASEN 2003:7
RAPPORT. REGIONMUSEET I
KRISTIANSTAD/LANDSANTIKVARIEN I SKÅNE RAPPORT NR
2003:34

Hunneberget

En neolitisk centralplats

Arkeologisk slutundersökning. Väg E 22 Kristianstad–
Fjälkinge Skåne, Fjälkinge socken, RAÄ 76.

Dnr 431–39395–02

Ivan Balic & Anders Edring

DAFF

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Syd

Åkergränden 8

226 60 Lund

Tel. 046–32 95 00

Fax 046–32 95 39

www.raa.se/uv

Regionmuseet Kristianstad

Landsarkivet i Skåne

Box 134

Stora Torg

291 22 Kristinstad

Tel. 044–13 58 00

Fax. 044–21 49 02

www.regionmuseet.m.se

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3

© 2003 Riksantikvarieämbetet

ISSN 1650–223x

Utskrift UV Syd, Lund, 2003

Innehåll

Inledning.....	4
Undersökningens förutsättningar	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Antikvariska förutsättningar och arbetets genomförande.....	7
Målsättningar	9
Metod.....	10
Resultat	12
Tidig trattbägarkultur	13
Sen Trattbägarkultur.....	16
Senneolitikum/äldre bronsålder	19
Yngre bronsålder/äldre järnålder	21
Utvärdering	23
Kommande arbete	25
Referenser	26
Administrativa uppgifter	29
Bilagor	30
Bilaga 1. Beskrivningar av kulturlagerlager	30
Bilaga 2. Husbeskrivningar.....	35

I samband med utbyggnaden av väg E22 undersöktes lämningar från en lång tidsperiod på Hunneberget strax sydväst om Fjälkinge samhälle. Perioden sträckte sig från tidigneolitikum till äldre järnålder. Här undersöktes ett tidigneolitiskt boplatsskomplex i kustnära miljö, en stor samlingsplats från mellanneolitikum samt flera boplatser från senneolitikum fram till äldre järnålder. Från den neolitiska perioden fanns ett rikt fyndmaterial och bevarade kulturlager som visade på ett intensivt utnyttjande av platsen. Flera unika lämningar påträffades bl. a. s.k. "timber circles". Från senare perioder påträffades bl. a. flera långhus, varav ett som var 45 m långt. Det hörde till perioden senneolitikum–äldre bronsålder och visar att platsen haft en viktig roll även under senare tider.

Inledning

Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Syd och Regionmuseet Kristianstad, Landsantikvarien i Skåne, genomförde tillsammans en särskild undersökning inom fornlämning Raä nr 76, fastighet Fjälkinge 14:1, 18:6, 18:8 och 26:1 (Hunneberget) i Fjälkinge socken, Kristianstads kommun, under perioden 7 oktober till den 20 december år 2002. Den särskilda undersökningen utfördes i enlighet med länsstyrelsen i Skåne läns beslut daterat 2002–10–04 (dnr 431–39395–02). Undersökningen föranleddes av att Vägverket i Skåne, i samband med utbyggnad av väg E22, skulle anlägga en trafikplats, som berörde förhistoriska lämningar på Hunnebergets östra sluttning. Den arkeologiska undersökningen kom att utföras på båda sidor av den nuvarande Väg E22 (fig. 3). Projektledare för Riksantikvarieämbetet UV Syd var Ivan Balic och för Regionmuseet i Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne Anders Edring.

Redan vid förundersökningen stod det klart att Hunneberget utgjorde en mycket speciell mellanneolitisk plats. Överallt i området påträffades slagen flinta, keramik och djurben. Detta intryck kvarstod då slutundersökningen inleddes men platsen uppvisade också en stor komplexitet och en lång brukningskontinuitet. De tidigaste fynden på platsen härstammar från en tidigneolitisk boplatss. Den uppvisade huslämningar, välbevarade kulturlager, depåfynd och ett rikt fyndmaterial. Därefter saknas alla indikationer på en fortsatt brukning av platsen under den mellersta delen av trättbärgarkulturen. Detta ska sannolikt inte tolkas som att hela Hunneberget stod öde utan att aktiviteterna helt enkelt skedde på en annan plats än de som undersöktes.

Spåren efter de mellanneolitiska aktiviteterna var mycket omfattande. De bestod av konstruktionslämningar i form av "timber circles", massiva kulturlager och ett mycket stort fyndmaterial bestående av slagen flinta, djurben och keramik. Det är för övrigt första gången i Sverige som s. k. "timber circles" har konstaterats. Det fanns inga spår som kan sättas i samband med en boplatss. Platsen ska istället tolkas som en central samlingsplats med både kultisk och mera vardaglig karaktär för traktens befolkning. Aktiviteterna har varit intensiva och omfattande och pågått under en lång period vilket de omfattande kulturlagren visar. Mängden neolitiska fynd var så stor att de låg som ett ständigt brus på platsen och utgjorde de vanligaste fynden i alla anläggningar oavsett vilket tidsperiod de tillhörde. Detta berodde på att de omfattande kulturlagerbildningarna från denna period under senare tider upprepade gånger odlats och på så sätt har fynden omdeponerats gång efter gång.

På den södra sidan om Väg E22 påträffades flera huslämningar och anläggningar som dateras till senneolitikum/äldre bronsålder. Den mest iögonfallande av dessa utgörs av en nästan 50 m lång byggnad från äldre bronsålder som ingått i en gårdsenhet på platsen.

Under yngre bronsålder och äldre järnålder fortsätter kontinuiteten i bosättningen på Hunneberget. Från denna period påträffades 6 stycken treskeppiga byggnader. Dessa bör tolkas som en eller möjligen ett par gårdar på platsen med en tidsmässigt ganska lång kontinuitet. Inga fynd från yngre järnålder gjordes vilket rimligen kan förklaras med framväxten av Fjälkinge by och det stora inslag av vikingatida aktiviteter som finns

där. Den kringliggande bebyggelsen tycks ha dragits samman och koncentrerats till ett område norr om Hunneberget och därmed bildat grunden för Fjälkinge by.

Slutundersökningen på Hunneberget genomfördes under stor tidspress, svåra omständigheter och med flera aktörer. Genom ett gott samarbete och en gedigen arbetsinsats av fältpersonalen kunde undersökningen framgångsrikt avslutas inom satta ramar. Ett särskilt stort tack till fältpersonalen: Emma Bentz, Johanna Bergqvist, Tony Björk, Adam Bolander, Annica Cardell, Tyra Ericsson, Linda Fredriksson, Max Garvell, Jannika Grimbe, Conleth Hanlon, Anna Ihr, Annika Jeppsson, Jonas Lidén, Rickard Lindberg, Anna Månsson, Björn Nilsson, Josefín Nilsson, Gunnilla Olsson, Åsa Perneby, Lisa Pålsson, Martin Svanberg, Hanna Särborn, Helene Wilhemsson, Sofia Yassin och Birgitta Åkesson. Ett tack även till Vägverkets projektledare Hans Svensson och Vägverkets personal samt till Skanskas personal. Sist men inte minst ett tack till Bo Sjögren, Mark och Service AB för god service och hjälpsamhet, maskinförarna från Sydschakt AB för ett väl utfört arbete och visad yrkesskicklighet, Sven Waldermansson, SWA-Bilder för god dokumentation och fina foton samt Lyft och Byggmaskiner AB för hjälp med att tackla vinterförhållandena.

Undersökningens förutsättningar

Topografi och fornlämningsmiljö

Hunneberget (bland ortsbefolkningen kallad Luebacken) ligger strax söder om Fjälkinge samhälle, ca sju kilometer öster om Kristianstad (Fig. 1). Hunneberget sträcker sig i nord-sydlig riktning med en brant sluttning i väster och mer flack i öster. Backen delas av den nuvarande Väg E22 i en nordlig och sydlig del. Landskapet kring Fjälkinge präglas av ett lätt kuperat odlingslandskap och av de två urbergsformationerna "Fjälkinge backe" (101 m.ö.h.) och "Lilles backe" (66 m.ö.h.), som höjer sig markant över den omgivande Kristianstadsslätten. Området söder om Fjälkinge samhälle har under gångna tider utgjorts av våtmarker och vattendrag (fig. 2). Dräneringsarbeten under 1800- och 1900-talen har i stort sett utplånat spåren av dessa våtmarker, som dock kan skönjas som stråk av mörkare jordlager i åkrarna. Att Hunneberget har varit omgärdat av våtmarker och mossar illustreras tydligt av Skånska rekognoseringskartan från år 1812–20.

Fjälkinge socken och de angränsande socknarna, Gustav Adolf och Nosaby, är bland de fornlämningstätaste i norra Skåne. Det finns lämningar från i stort sett hela den förhistoriska perioden från Brommekultur till vikingatida lämningar. De vikingatida och yngre järnålderslämningarna i området är främst koncentrerade till de centrala delarna av Fjälkinge by (Raä nr 130, Fjälkinge sn). Arkeologiska undersökningar i området kring Fjälkinge har hittills främst gjorts inom bytomten och de har visat på omfattande vikingatida lämningar i form av skelettgravfält och gårdsenheter (Helgesson 1996, Edring 1997a).

Före de arkeologiska undersökningarna, i samband med Väg E22, var kunskapen mycket begränsad om den äldre järnålderns bebyggelse och

gravar i närområdet. Genom de arkeologiska undersökningarna vid Södergård, strax väster om Hunneberget, har ett par vapengravar från förromersk/romersk järnålder nyligen framkommit (muntligen Elisabeth Bengtsson). Den äldre järnålderns boplatser bör finnas i omedelbar närhet till Fjälkinge bytomt (Björk m.fl 2002).

Även den yngre bronsålderns lämningar är dåligt representerade i området. Det finns uppgifter om spridda fynd av urnegravar daterade till yngre bronsålder ifrån socknarna. Dessa ger dock en indikation på att det troligen finns fler urnegravfält i trakten dolda under markytan (Björk m.fl 2002).

Den äldre bronsåldern och den senneolitiska perioden är bättre representerad. Gravhögar från den äldre bronsåldern finns i norra delen av Fjälkinge socken, norr om Fjälkinge backe och ett flertal undersökta hällkistor samt en massgrav visar på senneolitiska aktiviteter. Ett spektakulärt fynd från senneolitikum är ett depåfynd från Lilles backe bestående av två spiralarmringar av guld samt fyra bronskantyxor (Oldeberg 1964, Karsten 1994). Spiralarmringarna är bland de äldsta guldföremålen i landet. Boplatslämningar från senneolitikum har bl.a. undersökts i norra delen av Fjälkinge, Raä nr 47 (Edring 2000, Slutredovisning).

Det tidigt- och mellanneolitiska materialet från de tre socknarna är tämligen omfattande. Det spänner tidsmässigt över ca 1500 år och varierar från enstaka fynd till komplexa boplatslämningar och gravkonstruktioner. Kristianstadsområdet, i synnerhet Fjälkingeområdet, kan betecknas som ett centralområde för neolitiska lämningar i nordöstra Skåne (Björk et al 2002:13). Samtliga av de tre mellanneolitiska kulturerna finns representerade. De annars så fåtaliga gravfynden från den tidiga stridsyxekulturen härrör just från detta område (Malmer 1962). Närvaro av stridsyxekultur framgår även av den sekundärbegravning som gjorts i en gånggrift i norra delen av Fjälkinge samhälle. Hunneberget ligger centralt i en megalitbygd med närhet till ett flertal megalitgravar och boplatser från perioden. Två gånggrifter är belägna inom Fjälkinge samhälle (Raä nr 7 och 12) drygt 1 km norr om Hunneberget. Möjligen har det funnits ytterligare två megalitgravar i Fjälkinge (Helgesson 1997). Flera av megalitgravarna har tidigare undersökts och de har visat sig vara bland de fyndrikaste som påträffats i Europa (Bagge & Kaelas 1950, Tilley 1996). Cirka 1,5 km sydväst om Hunneberget finns en runddös och en långdös (Raä nr 4 och 5). Boplatslämningar från trattbägarkultur finns på en rad platser i socknarna. Förutom de omfattande lämningarna på Hunneberget, som kommer att redovisas i denna rapport, har boplatslämningar undersökts inom Fjälkinge samhälle (Helgesson 1996). Ett stort lösfyndsmaterial av keramik har framkommit vid foten av Fjälkingebacke, strax norr om samhället (Bror Nilssons samling, Raä 156). Möjligen utgör detta platsen för en större mellanneolitisk boplat eller en megalitgrav. I Hammar, väster om Hunneberget, har det i samband med utbyggnaden av väg E22 nyligen framkommit keramik från den mellanneolitiska trattbägarkulturen (Edring & Ericson 2002). Förutom dessa ovan nämnda tidigt- och mellanneolitiska lämningar finns det ett stort antal lösfynd i fyndsamlingar på gårdar i Fjälkinge, Gustav Adolf och Nosaby socknar.

Övervägande del av detta material utgörs av tjocknackiga yxor och mejslar. Det gropkeramiska materialet från nordöstra Skåne förknippas främst med Nymöllumaterialet (Wyszomirska 1986), men spår av den gropkeramiska kulturen finns även i området kring Fjälkinge och Nosaby. Vid undersökningen av Fjälkinge skola påträffades bl.a. två fragmentariska gropkeramiska tångespetsar (Edring 1997a). Norr om Fjälkinge by på fornlämning Raä 98 har keramik av gropkeramisk karaktär påträffats vid ytinventering. I Nosaby socken har tre arkeologiska undersökningar genomförts, där det påträffats gropkeramik (Raä 11, 16 & 27).

Området kring de stora sjöarna Oppmannasjön, Ivösjön, Hammarsjön och Råbelövssjön i nordöstra Skåne är rikt på mesolitiska lämningar. Trots klara indikationer på aktiviteter under mesolitikum har få arkeologiska undersökningar gjorts av mesolitiska lokaler i nordöstra Skåne. De mesolitiska fynden i Fjälkingetrakten utgörs främst av lösfynd, bl.a. mikroliter och tvärpilar som påträffats på sydslutningen av Fjälkingebacke (Bror Nilssons samling, Raä 156). I området kring Fjälkinge finns även en del gårdssamlingar med fynd av kärn- och skivyxor.

Upptäckten av flintredskap från Brommekultur i Fjälkingeområdet under 1990-talet kom inte som någon överraskning. De norra delarna av landskapet hyser stora bestånd av fyndlokaler från denna tid. De senpaleolitiska fynd som påträffats i trakterna av Hammar/Fjälkinge härrör från Fjälkinge backe (Edring 1997b). Fynden har påträffats i plöjd åkermark på sydslutningen av backen, ca 25–30 m.ö.h. Det topografiska läget stämmer väl överens med andra fyndplatser med senpaleolitiskt material i Skåne (Andersson & Knarrström 1999:80).

Antikvariska förutsättningar och arbetets genomförande

I samband med regeringens infrastruktursatsning blev det aktuellt att tidigarelägga utbyggnaden av väg E22, sträckan Kristianstad–Fjälkinge, till motorvägsstandard. Den var ursprungligen planerad till år 2005 men flyttades nu fram till år 2002–2003. Detta innebar att de antikvariska insatserna påbörjades under andra halvan av 2001 med en inledande arkeologisk utredning steg 1 (Björk m.fl 2002), i form av bl.a. en fältinventering. Enligt de ursprungliga planerna skulle vissa nyckelpartier av exploateringsområdet vara färdiga för exploatering till år 2003. Detta innebar att det var nödvändigt att påbörja de fortsatta antikvariska insatserna tidigt under våren 2002 så att underlag och tid fanns för vidare åtgärder.

Inför säsongen 2002 byggde Riksantikvarieämbetet UV Syd, i samarbete med Regionmuseet i Kristianstad, upp en organisation för att klara av de planerade antikvariska insatserna inför utbyggnaden. Dock uppstod problem under början av året eftersom det nya vägområdet inte vann laga kraft. Detta innebar att vidare fältinsatser inte kunde genomföras vilket i sin tur skapade problem för de inblandade institutionerna som redan byggt upp projektorganisationen. Under hela första halvan av 2002 rådde det stor osäkerhet om projektet överhuvudtaget skulle påbörjas under året. När vägsträckningen slutligen vann laga kraft i slutet av juni månad kvarstod kravet på att vissa

nyckelplatser skulle vara färdiga för exploatering till år 2003. En av dessa platser var den norra delen av Hunneberget på vilken en trafikplats skulle anläggas. Redan vid den inledande arkeologiska utredningen steg 1 stod det klart att denna plats utgjorde en viktig fornlämning och att fortsatta antikvariska insatser var nödvändiga. Under slutet av juli månad genomfördes två förundersökningar på Hunneberget, en på var sida om den befintliga vägen. Dessa visade att det på platsen fanns en stor och välbevarad neolitisk bo- och centralplats samt att en slutundersökning var i allra högsta grad aktuell.

Eftersom det fanns krav på att den norra delen av Hunneberget skulle vara färdig för exploatering till årsskiftet 2002–2003 var det nödvändigt att så skyndsamt som möjligt färdigställa en undersökningsplan och organisera resurser för en slutundersökning. Detta arbete påbörjades under mitten av augusti månad och framskred med högsta möjliga fart för att den fastställda tidsfristen skulle hållas. Den knappa tiden som var tillgänglig innebar också att avsteg från ordinarie ärendehantering blev nödvändiga för att spara tid vilket i sin tur komplicerade ärendet. Under slutförandet av förberedelserna uppstod dock oenighet med länsstyrelsen angående slutundersökningens omfattning vilket ledde till förseningar. Vidare framkom det vid ett möte i fält med projektledare från Skanska, som vid detta lag hade utsetts till huvudentreprenör för utbyggnaden, att även södra sidan av Hunneberget var tvungen att vara färdig för exploatering till årsskiftet. Inledningsvis ställde sig både Riksantikvarieämbetet UV Syd och Regionmuseet i Kristianstad sig frågande till om detta överhuvud taget var möjligt. Efter en noggrann genomgång av tillgängliga resurser bedömdes det dock vara genomförbart. Detta innebar att undersökningsplanen och förberedelserna för slutundersökningen på Hunnebergets norra sida fick omarbetas för att svara till de nya ställda kraven (Balić m.fl 2002). Naturligtvis föranledde detta ytterligare förseningar som ansträngde både Riksantikvarieämbetet UV Syds och Regionmuseets i Kristianstad resurser till det yttersta. Under denna process skedde dessutom ett byte av handläggare på länsstyrelsen som ytterligare bidrog till att komplicera ärendet.

Det hela innebar att starten för slutundersökningen sköts fram till absolut senast möjliga tidpunkt och att en stor del av undersökningen fick genomföras utanför ordinarie fältsäsong under vinterförhållanden. Den knappa tiden för att genomföra slutundersökningen innebar att en stor arbetsstyrka fick rekryteras och att resurser fick tillföras vartefter som de blev frigjorda från andra undersökningar. Slutligen påbörjades undersökningarna den 7/10 2002 och pågick fram till den 20/12 2002. Sammanfattningsvis kan sägas att under loppet av 6 månader fortskred ärendet från arkeologisk utredning steg 1 till helt avslutat och området färdigt för exploatering. En mycket kort tid med tanke på att undersökningen omfattade ett 16000 m² stort område med mycket omfattande kulturlager och en mycket tät anläggningsbild (fig. 4).

Själva fältarbetet avlöpte relativt väl. De begynnande insatserna bestod huvudsakligen av avbaning. Efter hand frigjordes personalresurser från andra projekt och överfördes till undersökningen på Hunneberget. En relativt gynnsam höst bidrog till att arbetena framskred med god fart under den första tiden. Helt problemfritt var det dock inte. Ett stort

problem var huvudentreprenörens (Skanska) anläggningsarbeten som pågick parallellt med undersökningen (fig. 5). I princip utfördes konstant schaktningsarbeten runt undersökningsområdet. Vidare var Skanska beroende av att få tillträde till delar av undersökningsområdet för att färdigställa anläggningsarbetena. Detta ledde till en mycket besvärlig arbetsmiljö med tunga fordon alldeles intill arbetsområdet. Vidare förelåg ett ständigt tryck från huvudentreprenören att få tillträde till färdigundersökta ytor samt att få besked om när olika delar skulle bli tillgängliga, något som blev mycket svårt att förutsäga när vädret försämrades under slutet av året. Krocken mellan entreprenörens intressen och de antikvariska intressena ledde till ständig friktion, missförstånd, dålig arbetsmiljö, förseningar samt påverkade kvaliteten på utfört arbete negativt.

Målsättningar

Förundersökningen visade att materialet från Hunneberget var stort och varierat, och lämpade sig väl som utgångspunkt för att diskutera flera övergripande och specifika problem inom sydsandinavisk stenåldersforskning. Till undersökningarna kunde knytas flera olika målsättningar av både regional och lokal karaktär.

Platsen: Det centrala målet med undersökningen är att studera platsens funktioner, strukturer och organisation för att förstå hur den har fungerat både internt och i sin omgivning. Ett annat primärt syfte är att undersöka hur de olika funktionerna och därmed Hunnebergets betydelse varierat och förändrats över tid.

Det fanns en god potential för att belysa ovanstående målsättning på Hunneberget, genom en osedvanlig kombination av välbevarade kulturlager, strukturer i form av gropar, stolphål, ett rikt och välbevarat fyndmaterial samt en undersökningsyta som omfattade en stor del av fornlämningen.

Materiell kultur och produktion: Det omfattande flint- och keramikmaterialet ligger till grund för flera olika studier som behandlar frågeställningar om bl.a. inre platsstrukturer, resursutnyttjande, kontakter och kulturella relationer. Ett annat målsättning, som är knuten till platsen och det rika fyndmaterialet, är att studera horn- och benhantverk. På Hunneberget kan detta studeras genom olika källmaterial såsom färdiga föremål av horn och ben, avfall från hantverket och tillverkningsredskapen. Det finns alltså en möjlighet att skapa en heltäckande bild av tillverkningsprocesser och användning av föremål i horn och ben. På Hunneberget kunde även annan specialiserad produktion förväntas såsom tillverkning av flintyxor och kanske också kopparföremål.

Rituell kultur: Förekomsten av gravar gör det möjligt att studera de religiösa aspekterna av den rituella kulturen som utgör en viktig del av det neolitiska samhället. Studier från Danmark har visat på komplicerade begravningsstraditioner med ombegravningar, förflyttning och uppdelning av människoskelett både på boplatser, centralplatser och i megalitgravar (Andersen 1998). Förekomsten av människoskelett på boplatser pekar på att dessa aspekter har varit ett konkret och nära inslag i det neolitiska

vardagslivet. Materialet från megalitgravarna i Fjälkinge har nyligen studerats och kommer inom kort att publiceras (Ahlström i tryck.). De nya dateringarna från dessa gravar stämmer väl överens med det påträffade skelett- och gravmaterialet från Hunneberget. Detta medför att de neolitiska begravningstraditionerna kan studeras i ett helhetsperspektiv både utifrån ett boplatss- och ett megalitgravsperspektiv.

På Hunneberget förekom också grovar med ett deponerat fyndmaterial som även de tolkas som uttryck för rituellt handlande. Målet är att bättre förstå handlingen bakom dessa deponeringar och hur de är relaterade till centralplatsens olika funktioner. Likaså är det viktigt att klargöra hur de förhåller sig tids- och rumsmässigt på platsen. Handlingen bakom deponeringarna behöver inte vara en yttring av religiös rituell karaktär, utan kan även vara uttryck för en mera vardaglig rituell handling av mera ”magisk” karaktär eller kopplad till produktion av symboliskt laddade föremål. Studier av nedläggningarnas innehåll och sättet de deponerats kan belysa detta.

Miljön: En målsättning är att studera hur människorna har utnyttjat resurserna i närmiljön. I det neolitiska landskapet fanns flera olika resursområden tillgängliga, exempelvis hav, skog, slätt och insjöar. Centralt här är ett stort osteologiskt material från platsen som ger goda möjligheter att studera nyttjandet av animala produkter. I det osteologiska materialet har bl.a. fiskben identifierats vilket visar att maritima näringar ingick i boplatssens försörjningsstrategi.

Omlandet: Ett viktigt mål med undersökningen är att försöka klargöra Hunnebergets position i det neolitiska samhället, d.v.s. om det fungerat som ett lokalt centrum och vilken relation det funnits till megalitgravarna samt övriga boplatser i området. Boplatssens markerade placering i landskapet liknar de inhägnade platser från trättbägar-kulturen som påträffats i Danmark t.ex. Sarup.

Kulturen: Fyndmaterialet från förundersökningen uppvisade keramik som kan knytas både till sen mellan-neolitisk trättbägar-kultur och till tidig stridsyxekultur i samma kontext. Förutsättningarna får därför anses vara gynnsamma att studera hur relationerna mellan de två kulturgrupperna gestaltat sig ur ett lokalt perspektiv och därmed bidra till att belysa detta klassiska problem inom europeisk stenåldersforskning.

Metod

Det mest karaktäristiska draget för undersökningsområdet var de ställvis tjocka kulturlagren. Dessa var både ytmässigt, ca 5000 m², och volymmässigt omfattande vilket innebar att prioriteringar fick göras. Prioriteringarna byggde på en bedömning av kulturlagrens och övriga strukturers informationspotential och utgjorde en flexibel riktlinje för arbetet. Eftersom en grundläggande målsättning var att försöka belysa platsen utifrån dess strukturer i relation till kulturlagren, var det viktigt att ha en metodisk flexibilitet vid fältarbetet som kunde anpassas till olika förhållanden. Detta innebar att undersökningsytan också var flexibel och beroende på vilken metod som valdes. Sammantaget kom mer än 10 % av kulturlagren att undersökas i någon form eftersom mera extensiva metoder tillämpades på vissa delar. En viktig aspekt i valet av metod var

kulturlagrens status och möjligheten att identifiera olika aktiviteter i dessa. I praktiken innebar detta att välbevarade kulturlager och strukturer undersöktes med noggrannare metoder, medan på övriga delar tillämpades mera extensiva metoder. I denna process kom kulturlagren på den norra delen av undersökningsytan att prioriteras eftersom de uppvisade en större informationspotential.

I det kontinuerliga prioriteringsarbetet utgjorde fältdokumentationen ett viktigt styrinstrument. Dokumentationen skedde med det digitala fältdokumentationsprogrammet Intrasis. Detta medgav en god kontroll över fältarbetet och en god överblick över resultaten, vilket gav möjlighet att styra fältinsatserna så att bästa resultat nåddes. Likaså kom fyndregistrering att ske i fält för att en utvärdering och styrning av fältinsatserna skulle kunna ske på ett snabbt och smidigt sätt.

Projektledningen, tillsammans med den vetenskapliga referensgruppen samt projektchefen, utvärderade kontinuerligt resultaten av fältarbetena gentemot undersökningsplanen.

Undersökningsmetoden var uppbyggd kring tre grundmetoder som kunde anpassas så att bästa metodnivå alltid användes:

Handgrävning med vattensållning som fyndinsamlingsmetod, med fyndinsamling i 2x2 m rutor, vilket underlättade identifieringen av strukturer och aktiviteter eftersom en större yta blottlades (mera noggrann fyndinsamling gjordes om så krävdes).

Denna metod kom att tillämpas då väl stratifierade kulturlager kunde förväntas och en detaljerad fyndinsamling var motiverad. Detta gällde exempelvis lager eller strukturer där hantverksavfall eller fiskben kunde förekomma.

Handgrävning med handplockning som fyndinsamlingsmetod, med fyndinsamling i 2x2 m rutor.

Denna metod tillämpades då kulturlagren var stratifierade eller då enstaka strukturer förväntades i dem och en detaljerad fyndinsamling inte ansågs bidra till en ökad förståelse av objekten. Denna metod utgjorde utgångspunkten för undersökningarna av kulturlagren.

Maskingrävning med handplockning som fyndinsamlingsmetod, vilket innebar grävning med maskin i tunna skikt, med fyndinsamling i 4x4 m rutor efter varje skikt.

Det tredje steget kom främst att användas då kulturlagren inte uppvisade tendenser till stratifiering på grund av dåliga bevaringsförhållanden samt då inga anläggningar eller strukturer påträffades.

De delar av kulturlagren som helt prioriterades bort avlägsnades med maskin så att underliggande strukturer kunde dokumenteras och undersökas.

Av de strukturer som påträffades i alven dokumenterades alla i plan och en representativ del undersöktes.

All fyndtvätt skedde i fält för att underlätta registrering och möjliggjorde en snabb återkoppling till pågående fältarbete med avseende på prioriteringar och metodval.

Fyndregistreringen omfattade en grundregistrering med fördjupad registrering efter fältarbetet då så krävs för analysarbetet. Fördjupade keramikstudier är ett centralt instrument för att belysa relationen mellan trattbägar- och stridsyxekultur. Den specialregistrering som utvecklades

vid Väst kustbaneprojektet (Lagergren–Olsson 2003) ska utnyttjas vid det efterföljande analysarbetet. För att undersöka om det föreligger kontinuitet eller diskontinuitet i keramikhantverket ska 20 tunnslipsanalyser utföras.

Då benmaterial visade sig utgöra en betydande del av fynden på platsen utgjorde det en viktig aspekt vid valet av metod. Förundersökningen visade att det fanns mycket goda förutsättningar att finna små ben, fiskben samt avfall från horn och benhantverk. Detta får betraktas som mycket ovanligt och öppnade helt nya infallsvinklar för studier av platsen. För att säkerställa att underlaget för prioriteringar och val av metod alltid var aktuellt, med hänseende på benmaterialet, fanns alltid osteologisk kompetens i fält.

För att underlätta identifieringen av kopparhantering skulle metalldetektering ske i samband med fältarbetet. Främst skulle detta ske i samband med mera extensiva grävmetoder.

Vid undersökningen togs ca 30 makroprover ur välbevarade kulturlager och strukturer för att belysa näringsfång samt hur närområdet utnyttjats och påverkats. Alldeles i närheten av undersökningsområdet finns bevarade torvlager ur vilka makrofossil- och pollenprov kommer att tas. Dessa kommer också att bidra till kunskapen om vegetationen i området. Övrig provtagning utgjordes av 30 st ¹⁴C-prover och lika många vedartsprover.

Efter undersökningen kommer digitala terrängmodeller att upprättas, både över undersökningsområdet och det lokala landskapet. Detta kommer att ske genom sammanslagning av flera olika källor samt komplementär mätningar. Dessa kommer att utgöra grunden för flera olika GIS analyser samt utgöra ett verktyg vid senare studier.

Resultat

Landskapet i Skåne och framför allt den nordöstra delen utgör en naturgeografisk brytpunkt. Här möts den bördiga nordeuropeiska kustslätten och det karga nordiska fennoskandiska skärgårdslandskapet. Det är i detta område som den europeiska kontinenten sammanbinds med den skandinaviska halvön. Området karakteriseras av en mycket varierad naturgeografisk miljö med inslag av både kust och inland. Denna miljö utgör en förutsättning för en händelserik och innovativ kulturhistoria i ett område som var en korsväg mellan nordliga och sydliga idéströmningar. Genom årtusenden har detta landskap genomgått omfattande förändringar i vilka flera faktorer inverkat såsom landhöjningen, vegetationsförändringar och odling. Kunskapen om landskapets utveckling och dynamik är central för förståelsen av områdets bebyggelseutveckling och kulturhistoria och genom hela E22-projektet har landskapshistoriska studier utgjort en viktig del av alla undersökningar. Med detta som bakgrund kommer en grundläggande miljöbeskrivning av området på och omkring Hunneberget att presenteras i samband med resultaten från de olika tidsperioderna så att dessa kan ses i ett mera övergripande perspektiv. Likaså kommer en preliminär kulturhistorisk diskussion att föras om varje tidsperiod i vilken flera olika förklaringsmodeller kommer att presenteras och problematiken kring

dessa belysas. Både miljöbeskrivningen och den kulturhistoriska diskussionen utgör också en presentation av de synsätt som ligger till grund för fortsatta studier av de olika tidsperioderna. Det bör tilläggas att det rör sig om preliminära uppgifter som sannolikt kommer att förändras eller nyanseras.

Tidig trattbägarkultur

Landskapet

Under tidigneolitisk tid dominerades landskapet av ädellövskogar. På de torrare jordarna växte ek, hassel, lind och kanske spridda bestånd av tall i de sandiga jordarna längs kusten. På fuktigare jordar växte al och ask. Alar dominerade de torviga jordarna längs vattendrag och runt grunda vikar med bräckt vatten (Berglund 1991). Landskapet runt Hunneberget dominerades av ädellövskogen i norr. Längre söderut gav den lätt kuperade terrängen upphov till en varierad landskapsmosaik med skogsklädda kullar och mellan dessa våtmarker med högväxt al- och askskog samt öppna vattenspeglar. Endast några hundra meter sydväst om Hunneberget tog havet vid i form av ett skärgårdslandskap och en grund vik omgärdad av våta strandängar. Kring Hunneberget bredde en våtmark ut sig med två slingrande vattendrag som mynnade ut i havsviken. Ursprungligen var Hunneberget skogsklätt men i samband med att människor slog sig ned på platsen under tidigneolitikum blev skogen glesare i takt med att träden högs ned för att användas som virke till husbyggen och andra konstruktioner. Under denna period levde människorna av jakt, fiske, boskapsskötsel och jordbruk i liten skala. Boskapsskötseln bidrog till att öppna upp skogen och ledde till ett buskigare landskap i närområdet. Odlingen bedrevs på små tillfälliga åkrar som flyttades runt kring bopplatsen. Uppe på Hunneberget fanns en vattenfylld sänka som användes som vattenhål för boskapen. Här fanns också fuktiga sänkor i vilka man gjorde sig av med boplatsens avfall. Under den tidigneolitiska perioden skedde inga större förändringar i landskapet, förutom att landhöjningen medförde att havsnivån sakta sjönk med följd att strandlinjen sakta försköts söderut.

Hunneberget

De äldsta lämningarna som påträffades på Hunneberget har daterats till tidigneolitikum. Utifrån keramikmaterialets typologi har lämningarna kunnat knytas till den första delen av tidigneolitikum (TN I), vilket tidsmässigt ungefär kan placeras mellan åren 4000 och 3500 f.Kr (kalibrerad BC) (fig. 6).

De tidigneolitiska lämningarna var främst koncentrerade till den nordöstra delen av Hunneberget och utgjordes av boplatslämningar i form av ett område med huslämningar, kulturlager, mindre gropar samt en grav. Huslämningarna låg i slutningen ned mot en svacka som kommit att fyllas med kulturlager från de olika förhistoriska aktiviteter som ägt rum på platsen. I området med huslämningar fanns ett kulturlager, som skiljde sig tydligt från övriga kulturlagerförekomster i området genom sin sotiga färg och sin mycket rikliga mängd fynd av keramik, ben och flinta. Kulturlagret bestod av ett flertal lager som tolkats som golvlager och

olika aktivitetslager tillhörande åtminstone två hus av sk. Mossbytyp (Larsson, M. 1995). Inom kulturlagerområdet fanns även ett flertal stolphål som under fältarbetet inte kunnat knytas till någon konstruktion. Det är dock troligt att det funnits fler konstruktioner på platsen som förstörts av senare aktiviteter. Förekomsten av två, eventuellt flera huskonstruktioner, talar för en bosättning som löper över flera generationer. De två husen av Mossbytyp överlappar varandra, men det har ännu inte gått att fastställa husen kronologiska förhållande. Huruvida bosättningen varit säsongvis eller mera permanent kan inte besvaras i detta skede av rapporteringen. Husens storlek talar för en mindre grupp människor. Troligen utgjordes den tidigneolitiska bosättningen på Hunneberget av en grupp på två till tre familjer. Denna bild är inte helt säkerställd eftersom undersökningen inte omfattade hela området runt bopplatsen. Delar av Hunneberget berördes inte av exploateringen och andra delar grävdes bort då den nuvarande E22 byggdes. Möjligen kan en annan bild över den tidigneolitiska bosättningens fås om kvarvarande ytor runt bopplatsen någon gång i framtiden undersöks.

Bosättningen har genererat kulturlager kring husen, men även avsatt material i svackor nedanför sluttningen. Här hamnade en stor del av bopplatsens avfall och med åren avsattes tjocka kulturlager, främst i de djupaste delarna av sänkorna. Strax norr om husen fanns en vattenfylld sänka. Svackans norra sida var helt täckt med otaliga små gropar som sträckte sig från kanten ned längs sidan. Dessa har tolkats som spår efter större djur, troligen tamboskap, som gått ned i svackan för att dricka. I trampspåren påträffades tidigneolitisk keramik och flinta vilket visar att vattenhålet användes under denna period.

I vattenhålet påträffades även en offerdepå (fig. 7). Denna, tillsammans med ytterligare en offernedläggelse, kan ge en inblick i den rituella kulturen från denna tid. Den första bestod av tre skrapor och ett skrapämne som var lagda ovanpå varandra. Skrapämnet var placerat under de välformade skraporna. Utöver dessa påträffades också flera avslag som direkt kan knytas till tillverkningen av skraporna. Detta pekar på att de tillverkades i syfte att offras på platsen. Den andra offerdepån bestod av ett hundkranium, första och andra halskotan samt flera överarmsben från nötboskap. Förekomsten av de två första halskotorna kan indikera att djurets huvud skiljts från kroppen. Överarmsbenen kom från flera olika individer. Djurbenen var nedlagda i den djupaste delen av en vattensjuk och troligen tidvis vattenfylld sänka. Den låg strax söder om bopplatsen och sträckte sig mot sydöst.

En skelettgrav tillhörande perioden undersöktes också. Den var inte intakt utan hade grävts sönder i samband med ett stenlyft. Det fanns ytterligare tre stenlyft i området och en möjlig tolkning är att dessa tillsammans utgjort en dös, som grävdes bort i samband med markarbeten under 1800- eller tidigt 1900-tal. Graven har ^{14}C daterats till 4975 ± 65 BP, vilket är en tidig datering för en dös (Persson & Sjögren 1995).

Under den tidigneolitiska perioden omgärdades Hunneberget av våtmarker och havet låg knappt en halv kilometer söderut. Platsen var väl vald och tillgängligheten till platsen begränsades av de kringliggande våtmarksområdena. Den sandiga jorden gav goda förutsättningar för odling och bete till boskap. Vid undersökningen påträffades ett välbevarat

osteologiskt material som bl.a. visar på förekomst av nötkreatur, svin, får, get och hund. Närheten till havet i söder och sjöarna i norr borde ha gett goda förutsättningar för fiske, men endast ett mycket litet sådan material påträffades. Insamlade jordprover från de tidigneolitiska lämningarna visar att odling av vete förekommit.

Den tidigneolitiska boplatsten på Hunneberget är troligen bara en i raden av mindre boplatser i Fjälkingeområdet från perioden. Det finns en tendens till att boplatserna är placerade på mindre höjder, vilket även gäller för en nyligen undersökt boplatst med tidigneolitiskt material i Hammar (muntlig uppgift Hellerström & Wickberg 2003). Även de tidigneolitiska gravarna ligger placerade på dessa mindre höjder i landskapet, vilket kanske bäst belyses av de två dösarna i Viby, som ligger cirka 1,5 km sydväst om Hunneberget (Raä nr 4 och 5).

Keramiken

På Hunneberget har ett stort keramikmaterial från denna period påträffats. En stor del av materialet, 212 fyndposter (28,98 kg), har påträffats i slutna tidigneolitiska kulturlager. Dock är en betydande del omdeponerat vid senare perioders aktiviteter, främst under mellanneolitikum. Keramikskärvorna härrör från trattbägare, lerskivor och kragflaskor som huvudsakligen är dekorerade med snörornamentik som återfinns vid mynningen och på skuldran. Små intryck förekommer också vid mynningen. På lerskivorna förekommer också fingerintryck som dekorelement. Åtskilliga skärvor uppvisar väl bevarad matskorpa, framför allt materialet från de lägre partierna av svackorna på Hunneberget. Här har bevaringsförhållandena varit goda och en relativt hastig övertäckning har skett under efterföljande tidsperiod. I övrigt är fragmenteringsgraden hög, framför allt på det omdeponerade materialet. Detta tyder på att keramiken har legat exponerad och utsatts för söndertrampning och annan mekanisk åverkan, ofta under flera tidsperioder i samband med återkommande omdeponering. Materialet har en boplatsskarakteristik vilket stämmer väl överens med övriga fynd och observationer på platsen. Keramiken från denna tidsperiod påträffades så gott som bara på den norra delen av undersökningsområdet.

Det litiska materialet

Ett mycket stort, varierat och rikt litiskt material från tidig trattbägarkultur framkom vid undersökningarna. En stor del av det tidigneolitiska materialet påträffades i kulturlager och anläggningar daterade till den aktuella tidsperioden. Sammanlagt rör det sig om 332 fyndposter (41,65 kg). Till detta tillkommer ett betydande material som är omdeponerat vid senare tiders aktiviteter. Till största delen består materialet av kristianstadflinta som har använts i ett brett spektrum av funktioner, allt ifrån enkla tillfälliga verktyg till omsorgsfullt slagna och retuscherade redskap. Kristianstadflintan förekommer i en mängd olika kvaliteter och i vissa fall är den lika bra som sydkandinavisk flinta. Flintmaterialet på Hunneberget bestod också av en betydande del sydkandinavisk flinta samt även kvarts och bergart. En observation som tidigt gjordes var att bland det sydkandinaviska flintmaterialet förekom en hög grad av slipade fragment. Detta visar att slipade verktyg

återanvändes och att sydiskandinavisk flinta inte var ett material som man med lätthet erhöill. Denna bild förstärks av flera mycket små kärnor i samma material vilka man slagit av så länge det varit möjligt. Kvarts utgör i jämförelse med flinta endast en liten del men till antalet är det ett betydande material. Det samma gäller bergartsmaterialet. Hur förekomsten av dessa två udda råmaterial ska tolkas är oklart men utgör en viktig frågeställning i det fortsatta arbetet. Tidigare undersökningar i sydvästra Skåne har visat att de litiska fynden inte låter sig typologiseras utifrån traditionella kriterier. Det avgörande karaktärsdraget har varit funktionen snarare än formen (Knarrström 2000). Detta innebär att fördjupade studier av materialet är nödvändiga för att förståelsen om funktionen ska kunna nås, något som inte har varit praktiskt möjligt i fält. Detta har inneburit att fynden huvudsakligen har grundregistrerats och att närmare studier återstår att göra. Dock kan sägas, utifrån en preliminär genomgång, att materialets sammansättning överensstämmer med tidigare studier från sydvästra Skåne, förutom bruket av Kristianstadflinta.

Övriga fynd

Övrigt fyndmaterial består av djurben. Sammanlagt påträffades 4,145 kg i tidigneolitiska lager. Djurbenen var huvudsakligen fragmenterade, även om flera hela ben påträffades. Största delen av materialet utgjordes av tamdjur såsom nötboskap, får, get, svin och hund. Ett tydligt inslag av vilt förekom också bl.a. kronhjort, bäver och hare samt ett mycket litet inslag av fisk.

Sen Trattbägarkultur

Landskapet

Under den senare delen av trattbägarkulturen, ca 3300–2800 f.Kr., såg landskapet i grund och botten likadant ut som under den tidiga delen av trattbägarkulturen. Landhöjningen medförde att havsnivån kontinuerligt sjönk och att strandlinjen försköts ytterligare söderut. Människan fortsatte att påverka sin omgivning i allt högre grad. Betande boskap och lövtagning öppnade upp landskapet ytterligare medan jordbruket fortfarande bedrevs i blygsam skala på små åkerlappar som flyttades runt. På Hunneberget skedde stora förändringar. Borta sen länge var den tidigneolitiska boplatsen och istället hade platsen blivit en samlingsplats för människorna i området. Hit kom de regelbundet och utnyttjade då platsen intensivt vilket de omfattande kulturlagren som bredde ut sig på platsen visar. Aktiviteterna var så omfattande att avfallet från dem kom att helt jämna av mikrotopografin på platsen. Vattenhålet och de vattensjuka sänkorna som fanns här tidigare fylldes helt ut och på sina ställen bildades ett nästan en meter tjockt kulturlager. Detta intensiva utnyttjande av platsen medförde säkert att Hunneberget nu var en öppen plats med en vidsträckt utsikt över landskapet och upp mot Fjälkingebacke som utgjorde, och fortfarande utgör, det naturliga blickfånget i området.

Hunneberget

De mellanneolitiska lämningarna på Hunneberget har daterats utifrån keramikmaterialets typologi till sen MN A, dvs. MN A III – MNA IV (3300 – 2800 f.kr. Kalibrerad BC). Enlig dessa dateringar sker det ett uppehåll i de neolitiska aktiviteterna på platsen mellan TN I och MN A III.

De mellanneolitiska lämningarna är av en annan karaktär än de tidigneolitiska. Under den mellanneolitiska perioden genereras flera mycket omfattande och fyndrika kulturlager som vid undersökningstillfället fanns både inom det norra och södra undersökningsområdet (fig. 8). Dessa speglar omfattande aktiviteter som gav upphov till en massiv uppbyggnad av kulturlager på Hunneberget. Inledningsvis samlades det mesta av avfallet och skräpet i svackor och i andra låga partier på Hunnebergets östsluttning. Ganska snart var dessa helt uppfyllda vilket ledde till att mikrotopografin på platsen helt förändrades och att östsluttningen fick en jämn och plan yta. Den massiva uppbyggnaden av kulturlager innebar också att Hunnebergets östsluttning blev torrare eftersom alla sänkor och vattenhål där vatten kunde samlas och bli stående helt enkelt försvann.

Skillnaden mellan de två periodernas lämningar gäller inte enbart omfattningen av fyndförande kulturlager, utan även konstruktioner. Till perioden hör en oval och tre runda stolphålskonstruktioner s. k. ”timber circles” (fig. 9). Den största av dessa konstruktioner är tio meter i diameter och består av åtta stolphål. Ytterligare ett stolphål bör ha funnits i konstruktionen, men har troligen försvunnit i samband med en nedgrävning någon gång i modern tid. I ett av stolphålen påträffades delar av en tjocknackig bergartsyxa, samt större delen av ett rikt dekorerat lerkärl. Fynden tolkas som en offernedläggelse.

De andra två runda konstruktionerna var identiska och hade en diameter på fem meter och bestod av sju stolpar. En av cirkelarna var bättre bevarad och hade kraftiga stolphål som grävts ned över en halv meter i marken. Konstruktionen framkom under lager som utifrån keramikmaterialet daterats till den tidigneolitiska fasen. Vi har dock tolkat dessa konstruktioner till den mellanneolitiska fasen och menar därför att stolparna troligen grävts ned genom äldre lager. Fyndmaterialet i stolphålen i dessa båda konstruktioner bestod av flintavslag och odekorerad keramik och har således inte kunnat bidra till en närmare datering.

Den ovala konstruktionen skiljer sig från de övriga till form, konstruktion och storlek. Denna hade en diameter på ca 2,5 meter och var uppförd i två faser. Den äldsta fasen bestod av sex mycket kraftiga stolphål som grävts nästan en meter ned i marken och som varit sammanbundna med en ränna. Under en senare fas hade samma form på konstruktionen utnyttjats men istället har 14 stolpar använts. Dessa var av mindre omfång och grundare nedgrävda än de i den äldre fasen. Något daterande material har inte påträffats i konstruktionen. Konstruktionen med kraftiga stolpar tyder på att den kan ha haft en betydande höjd. Kanske var den ett utkikstorn, strategiskt placerat på det enda stället där man torrskodd kunde nå Hunneberget, med tanke på de omgärdande

våtmarkerna. Eller kanske utgjorde konstruktionen en markering av platsen och dess betydelse.

Förekomsten av s. k. ”timber circles” är de första konstaterade i Sverige. Liknande runda konstruktioner har tidigare påträffats bl.a. på Bornholm (Nielsen F.O. & Nielsen, P.O. 1991). I övrigt är de huvudsakligen kända från de Brittiska öarna där de förekommer i sakrala miljöer (Gibson 1998, Svensson 2002).

Den mellanneolitiska fasen visar på aktiviteter som genererar ett omfattande fyndmaterial, såväl litiskt som keramiskt. Några huslämningar som kan tyda på en bosättning har däremot inte påträffats. Vid utredningstillfället av vägsträckan mellan Hammar – Fjälkinge framkom tidigt teorier om att platsen skulle kunna utgöra en centralplats, liknande de som påträffats i Danmark och Skåne (Andersen 1997, Svensson 2002). Spår av palissader eller dikessystem har inte konstaterats vid de arkeologiska undersökningarna. Hunneberget är däremot i sig själv en välavgränsad plats omgärdad av våtmarker, där någon avgränsande konstruktion troligen varit överflödig. De mellanneolitiska aktiviteterna på Hunneberget skall dels tolkas som rituella till sin karaktär men också som ett resultat av mera vardagliga aktiviteter, av det slag som förekommer då många människor träffas på samma plats. Platsens läge i landskapet som en välavgränsad förhöjning i ett våtmarksområde har säkert haft betydelse för hur platsen använts och blivit betraktad. Huruvida dessa aktiviteter ägt rum året runt eller säsongsmässigt har ännu inte kunnat besvaras.

Fjälkingeområdet är rikt på mellanneolitiska lämningar och mellanneolitiskt material har tidigare påträffats inom Fjälkinge samhälle (Helgesson 1996) och i området strax söder om Fjälkinge backe. Även om dessa platser inte helt kronologiskt överensstämmer med Hunnebergets lämningar skall de dock ses som viktiga platser för att förstå den mellanneolitiska trattbägarkulturen i Fjälkingeområdet. Hit hör även megalitgravarna i norra delen av samhället. Två gånggrifter finns kvar i dag och enligt kartmaterial från 1810–20-talen finns det tre högar markerade i området. Det är således högst troligt att ytterligare en av dessa högar varit en gånggrift, som har tagits bort någon gång efter år 1820. Ytterligare en gånggrift har funnits norr om Fjälkinge backe (Larsson 1972). Dessa gånggrifter och boplatslämningar tillsammans med depåfynd och lösfynd tyder på att området haft en omfattande bosättning under den mellanneolitiska perioden.

Keramiken

Keramikmaterialet från sen trattbägarkultur är mycket stort och varierat. Sammanlagt har 215 fyndposter (17,82 kg) påträffats i mellanneolitiska kulturlager. Dessutom påträffades ett mycket stort keramikmaterial som var omdeponerat i samband med förhistoriska jordbruksaktiviteter. Bland keramikmaterialet finns både grova brukskärl och kärl av finare karaktär. Huvudsakligen rör det sig om olika typer av trattbägare och lerskivor och kanske även enstaka tulpanbägare. Keramiken är dekorerad med gropar i både enkla och komplicerade mönster på mynning och skuldra. På flera kärl bildar groparna avancerade mönster i form av trianglar, hängande trianglar och heltäckande dekorfält.

Groparna kan vara både rakt och snett applicerade. Vidare förekommer också rikliga dekorationer med tandstämpel. Även dessa kan förekomma i komplicerade mönster och kombinationer såsom hängande trianglar och blixtlåsmönster. Knoppar, vulster, öron, hankar och genomgående hål förekommer också i materialet. Materialet är, liksom det tidigneolitiska, starkt fragmenterat, förutom det som påträffades i gropar och i svackor. Detta beror på att keramiken utsatts för mekanisk åverkan såsom trampning men också på omfattande omdeponering i samband med senare tiders aktiviteter.

Det litiska materialet

Under den senare delen av trattbägarkulturen tycks aktiviteterna på Hunneberget drastiskt öka. Detta avspeglar sig i den enorma mängd litiskt material som påträffades i kulturlager och anläggningar från denna tid, bland annat 472 fyndposter (61,40 kg) slagen flinta. Dessutom påträffades ytterligare drygt 196 kg omdeponerad slagen flinta. Materialets sammansättning är i princip det samma som under tidigare period men är flerdubbelt större. Under det fortsatta arbetet utgör studier av materialen från de olika tidsperioderna en viktig del. Bland annat kommer slitspårsanalyser att göras för att närmare studera funktioner och tillverkningsprocesser.

Övriga fynd

Övrigt fyndmaterial består av djurben. Sammanlagt påträffades 1,136 kg i mellanneolitiska lager. Djurbenen var huvudsakligen fragmenterade. Största delen av materialet utgjordes av tamdjur såsom nötboskap, får, get och svin. Ett tydligt inslag av vilt förekom också bl.a. kronhjort, bäver och eventuellt vildsvin. Vidare fanns det ett mycket litet inslag av fisk.

Senneolitikum/äldre bronsålder

Landskapet

Under senneolitikum och äldre bronsålder accelererade människans påverkan på landskapet. Ökad betning och kultivering samt en spridning av bebyggelsen öppnade upp landskapet betydligt. Huvudsakligen var det boskapsskötseln som tog stora arealer i besittning medan jordbruket fortfarande bedrevs på runtflyttande åkerlappar (Berglund 1991). Det är vid denna tid som ett öppet kulturlandskap börjar skönjas på Kristianstadslätten och i området runt Hunneberget. De intensiva aktiviteterna på Hunneberget som förekom under den senare delen av trattbägarkulturen hade nu upphört och en boplats hade återigen etablerats på platsen. De mäktiga kulturlager som byggdes upp under tidigare perioder låg nu till grund för en framgångsrik bosättning med goda jordbruksmarker. Liksom under tidigare perioder ledde landhöjningen till att strandlinjen drog sig ytterligare söderut i området och att Hunneberget nu inte längre var en kustnära plats.

Hunneberget

De senneolitiska och äldre bronsålderslämningarna har daterats typologiskt utifrån huslämningarna samt genom sin stratigrafiska position

till tidsavsnittet 2300–1100 f. Kr. (kalibrerad BC). Lämningarna från perioden låg på den södra delen av undersökningsområdet och utgjordes av huslämningar, kulturlager, avfallsgropar och depåfynd (fig. 10). Husen bestod av två stycken tvåskeppiga och ett treskeppigt hus. De tvåskeppiga husen var mellan ca 11 och 18 meter långa och 5,5–6 meter breda och uppvisade typologiska likheter med andra senneolitiska hus som påträffats i Sydsandinavien, bl.a. i Fosie utanför Malmö (Björhem & Säfvestad 1989). Kring ett av de sen neolitiska husen fanns ett antal förrådsgropar som senare tjänat som avfallsgropar. I dem påträffades bl.a. ett välbevarat benmaterial med diverse benföremål och keramik tillhörande perioden. Benföremålen utgjordes av nålar och en brickvävningsplatta som visar på textilhantverk (fig. 11). Det treskeppiga huset överlappade ett av de senneolitiska husen och var en mycket stor byggnad som var närmare 45 meter lång och 10 meter bred. Huset har typologiskt daterats till äldre bronsålder och liknande byggnader har tidigare påträffats i t.ex. Bruatorp mellan Kalmar och Karlskrona, Brogård nära Halmstad och i Skrydstrup på Jylland (Dutra Leivas m.fl. 2001; Carlie 1992; Ethelberg 2000).

Vid den arkeologiska förundersökningen av Hunneberget påträffades en grav som ¹⁴C daterats till ca 3650 år före vår tid d.v.s. senneolitikum. Graven låg placerad på Hunnebergets högsta punkt och var kraftigt förstörd av senare tiders jordbruksarbeten. Avsaknaden av fler begravningar på platsen kan vara ett resultat av det utsatta krönläget. Andra faktorer som kan förklara avsaknaden av fler gravar är att en stor del av detta område på Hunneberget inte gick vidare till slutundersökning, samt att delar av området inte var aktuella för exploatering.

Även den senneolitiska- och äldre bronsåldersbosättningens jordbruksaktiviteter har påverkat de arkeologiska lämningarna på platsen. På södra sidan av Hunneberget fanns tecken på att kulturlagret som avsatts under sen trättbägarkultur blivit påverkat och omrört, troligen som ett resultat av odling redan under senneolitikum och bronsålder. Trättbägarkulturens aktiviteter har genererat god åkerjord för den senneolitiska befolkningen, men även för efterföljande perioders bosättningar.

Till den senneolitiska perioden hör även ett troligt offerfynd bestående av ett förarbete till en dolk, som påträffades i kanten av en äldre bäckfåra strax väster om Hunneberget. På platsen framkom även ett flintblock med bearbetningsspår. Dessa fynd i våtmarksmiljö tolkas som rituella inslag i den senneolitiska och äldre bronsåldersbosättningen. De rituella handlingarna på själva boplatsen representeras av ett husoffer i ett av stolphålen ingående i det äldre bronsåldershuset. I stolphålet påträffades en samling arbetsredskap av sten och flinta (en slipsten, en rundad sandsten, ett spån och en skrapa).

Under den senneolitiska och äldre bronsåldersperioden utnyttjades Hunneberget av en mindre grupp människor som levde av boskapsskötsel och åkerbruk. Troligen utgjorde boplatsen en gård med tillhörande åkerytor och angränsande betesmarker. Alla de senneolitiska husen kan dock ha funnits på platsen samtidigt, men det kan även röra sig om två generationers husbyggen. Graven, som undersöktes i samband med

förundersökningen, visar att man valde att begrava sina döda i närheten av bopplatsen.

Bebyggelsen under äldre bronsålder utgörs även den av en gård, men nu av en betydligt större storlek. Här fanns nu en ovanligt stor byggnad som kan ses som en maktyttring. Genom husets storlek har man velat markera sin status och position i samhället (Björk & Carlie Popartikel 2003) (fig. 12). Till periodens gårdar har det troligen funnits mindre förrådsbyggnader. Dessa mindre och enklare byggnader under bronsålder är svåra att lokalisera och de arkeologiska spåren av dessa har oftast visat sig begränsas till fyra kvadratisk nedgrävda stolpar (Borna–Ahlqvist 2002).

Den senneolitiska och äldre bronsåldersperioden representeras av en rad lämningar i Fjälkingeområdet. Ett spektakulärt fynd från senneolitikum är ett depåfynd från Lilles backe bestående av två spiralarmringar av guld samt fyra bronskantyxor (Oldeberg 1964:25, Karsten 1994). Förekomsten av detta, i sig unika fynd, och förekomsten av hällkistor och gravhögar samt boplatslämningar tyder på att det förekommit omfattande bosättning i området. Den senneolitiska perioden betecknas ofta som en expansiv period då nya områden tas i bruk. Att det på Hunneberget återigen sker aktiviteter efter några århundraden av diskontinuitet kan tolkas som ett tecken på att denna expansion även sker i Fjälkingeområdet.

Keramiken

Keramikmaterialet från perioden senneolitikum/äldre bronsålder var litet och påträffades bara på den södra delen av undersökningsområdet. Det påträffades i gropar och kulturlager som kan knytas till bebyggelse från denna period. Dekorelementen på keramiken bestod av plastisk dekor på mynningspartiet, vulster och knoppar. Delar av materialet var sekundärbränt.

Övriga fynd

Övrigt fyndmaterial består av djurben och föremål av horn och ben. Sammanlagt påträffades 4,845 kg i senneolitiska och äldre bronsålderslager. En stor del av djurbenen hör till de neolitiska faserna men omdeponeras genom jordbruksaktiviteter under denna tidsperiod. De var huvudsakligen fragmenterade, även om flera hela ben påträffades. Största delen av materialet utgjordes av tamdjur såsom nötboskap, får, get, svin, hund och häst som nu dyker upp i materialet. Dock saknas ett tydligt inslag av vilt medan ett litet inslag av fisk fortfarande påträffas. I ett kulturlager från mellanneolitikum som odlats under denna period påträffades en mjölkvand från människa. I två gropar i anslutning till hus nr 6 påträffades flera benföremål bl.a. flera nålar, en vävbricka samt ett oidentifierat benföremål. Här påträffades också ett tåben av örn.

Yngre bronsålder/äldre järnålder

Landskapet

Under den senare delen av bronsåldern och järnåldern öppnades mycket stora ytor upp för bete och en kraftig uppodling av lämplig

åkermark skedde. Denna ökning av människans påverkan på landskapet kom att resultera i det öppna kulturlandskap som vi ännu ser idag. På Hunneberget fortsatte bosättningarna att avlösa varandra och allt större ytor kom att odlas upp. Fortfarande utgjorde de mellanneolitiska kulturlagren bra åkerjord som låg till grund för de framgångsrika boplatserna på Hunneberget.

Hunneberget

De yngre bronsålders- och äldre järnålderslämningarna har daterats typologiskt utifrån huslämningarna till tidsavsnittet 1100 f. Kr. – 400 e.Kr. Lämningarna från denna perioden låg främst på den södra delen av undersökningsområdet och utgjordes av huslämningar, kulturlager och avfallsgropar. Husen bestod av sex stycken treskeppiga långhus, varav ett låg på den norra sidan av undersökningsområdet (fig. 13). De varierade i storlek och till sin konstruktion, men samtliga låg i mer eller mindre öst – västlig riktning. Eftersom flera av långhusen bara hade fragmentariskt bevarade vägglinjer och takbärande stolpar var det svårt att fastställa längd och bredd för dessa. Det framgår dock tydligt att de har varierat i storlek. De två största husen bedömdes vara ca 28 x 5,5 meter respektive ca 36 x 6 meter långa. Långhusen spänner typologiskt över den yngre bronsålders- och äldre järnåldersperioden och en exaktare datering har i skrivande stund inte kunnat göras. Några av byggnaderna låg samlade i den östliga delen av undersökningsområdet och det är troligt att några av dessa är samtida.

Den yngre bronsålders- och äldre järnålderbosättningen på Hunneberget har troligen bestått av ett par gårdar. Efter hand som byggnaderna blivit gamla och uttjänta, brunnit ned eller av andra orsaker övergivits och rivits har de ersatts av nya. Ekonomiskt levde befolkningen av åkerbruk och av boskapsskötsel. Det fanns en del spår av hängder i denna del av undersökningsområdet som kan vara resterna efter inhägnade åkrar.

Någon högre ståndsmarkering, liknande det stora huset från äldre bronsålder, har inte kunnat fastställas under yngre bronsålder och äldre järnålder. Lämningarna visar på en ordinär yngre bronsålders/äldre järnåldersbosättning. Kanske skall detta tolkas som ett tecken på att det skett maktförändringar i Fjälkingeområdet eller har det funnits andra fora för att visa sin makt och position i samhället.

Periodens lämningar i Fjälkingeområdet är dåligt kända. Fynd av urnegravar och brandgravar visar dock på att perioden klart är representerad. Troligen ligger den äldre järnålderns boplatser i omedelbar närhet till Fjälkinge bytomt (Björk m.fl 2002). Boplatserna på Hunneberget skall tolkas som en av flera gårdsenheter från yngre bronsålder och äldre järnålder i Fjälkingeområdet. Under yngre järnålder överges Hunneberget som bosättning och bebyggelsen samlas till området som i dag utgörs av Fjälkinge samhälle.

Fyndmaterialet

Endast ett fåtal keramikskärvor från denna period påträffades och dessa är inte närmare genomgångna i skrivande stund. Det samma gäller för det litiska och djurbensmaterialet.

Utvärdering

De yttre omständigheterna för den arkeologiska slutundersökningen på Hunneberget var allt annat än ideala. En stor del av arbetet fick utföras sent på året under vinterförhållanden samtidigt som huvudentreprenören Skanska utförde schaktningsarbeten runt om undersökningsytan (se antikvariska förutsättningar). Problemen orsakade av vinterförhållandena kunde bara delvis lösas med tält, värmemattor och annan teknisk utrustning. Detta innebar bland annat att de västra delarna på det södra undersökningsområdet delvis undersöktes extensivt då svår tjäle rådde. På det hela påverkades kvaliteten på arbetet och omständigheterna slet hårt på personalen som hade en lång fältsäsong bakom sig. Följden blev bland annat en hög sjukfrånvaro som bara delvis kunde kompenseras med extra personal. I slutänden ledde det till att omprioriteringar i arbetsuppgifter fick göras, bland annat en omdirigering från fyndhantering till fältarbete. Schaktningsarbetena som pågick runt undersökningsområdet bidrog till en dålig arbetsmiljö, med bland annat hög bullernivå. Dessa yttre omständigheter medförde också att projektet blev svårhanterat i fältfasen. Projektledarnas tid gick huvudsakligen till administrativa uppgifter, samordning och problemlösning. Endast en mindre del av tiden kunde ägnas åt det rent arkeologiska arbetet. Detta kunde lösas genom att det fanns tillgång till flera fältledare med delområdesansvar som kunde se till att arbetena avlöpte på smidigast möjliga sätt. Dock blev den arkeologiska helhetsöverblicken lidande. Likaså fick många av de bearbetande och registrerande uppgifterna som vilade på projektledarna anstå till efter fältfasen. En ljusglimt i vintermörkret var samarbetet mellan Riksantikvarieämbetet UV Syd och Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne som fungerade mycket bra i fält. Båda institutionerna kompletterade varandras resurser väl vilket till stor del bidrog till att undersökningen kunde ros i hamn.

I undersökningsplanen konstaterades det att en metodisk flexibilitet var nödvändig för att kunna besvara frågeställningarna, något som också fältundersökningen visade. De valda metoderna för att undersöka och dokumentera främst kulturlager visade sig på det hela taget fungera bra. Dock uppstod problem med att avgränsa olika lagers utbredning då grövre metoder användes. Riktigt hur detta problem ska tacklas utan att undersöka kulturlager i sin helhet är fortfarande oklart. Återkopplingen från fältdokumentation till fältarbete fungerade relativt bra. Utom på en punkt, fyndhanteringen och registreringen, som snabbt halkade efter. Detta berodde på en kombination av underskattat resursbehov och en medveten omfördelning av resurserna från fyndhantering till fältarbete för att täcka upp för frånvaro. Ett moment som förordades i undersökningsplanen men som inte genomfördes var metalldetektering i syfte att påvisa kopparhantverk. Detta berodde huvudsakligen på att undersökandet och dokumenteringen av kulturlager och anläggningar helt enkelt prioriterades i fält.

En tidig teori om att Hunneberget under mellanneolitikum skulle utgöra en kransbosättning av samma karaktär som Troldebjerg och

Blandebjerg har inte kunnat påvisas. Inga konstruktioner påträffades förutom ovan nämnda ”timber circles” vilket antyder att platsen är av annan karaktär. Detta har inte i någon nämnvärd grad påverkat platsens arkeologiska potential eftersom den inte är mindre komplex eller betydelsefull för förståelsen av det neolitiska samhället.

I undersökningsplanen fastslogs det att det centrala målet är att studera platsen funktioner, strukturer och organisation för att förstå hur den fungerat internt och i sin omgivning. Dessa frågeställningar kommer fortfarande vara de centrala, även om platsen funktionellt och kronologiskt var mera komplex än vad som ursprungligen förväntades. Resultaten och materialet från undersökningen lämpar sig väl för sådana studier. Det omfattande fyndmaterialet som till stora delar insamlats från väl bevarade och stratigrafiskt låsta lager lämpar sig mycket bra för studier av platsens inre struktur, resursutnyttjande och kontakter samt hur dessa förändras över tid. Inför undersökningen fanns förhoppningar om att kunna studera kulturella relationer mellan trattbägar-, stridsyx- och den gropkeramiska kulturen i området. Dessa har inte kunnat realiseras eftersom materialet helt domineras av trattbägararkultur med försumbara inslag från de andra kulturgrupperna. Likaså var förväntningarna högt ställda på att kunna studera det neolitiska horn- och benhantverket. Detta kommer att genomföras om än i en något mindre skala eftersom horn- och benmaterialet inte blev riktigt så stort som förväntat.

Frågeställningarna kring den rituella kulturen kommer att kunna studeras och mer därtill. Hunnebergets rituella betydelse har varit större än förväntat och variationerna över tid ger intressanta perspektiv på flera aspekter av det neolitiska samhällets utveckling. Det varierande materialet, med både s. k. ”timber circles” och depåfynd, kan ligga till grund för studier av flera olika aspekter av rituella handlingar, både personliga av mera magisk karaktär och kollektiva.

Studier av miljön och hur människan utnyttjat resurserna i sin närmiljö var några av de formulerade frågeställningarna i undersökningsplanen. Resultaten och materialet från Hunneberget medger att dessa frågeställningar kan besvaras på ett tillfredsställande sätt. En extra informationskälla har tillkommit efter förundersökningen vid Kumlevägen. I samband med förundersökningen, som omfattade ett våtmarksområde strax nordöst om Hunneberget, togs en pollenstapel. Denna kommer att ge ny paleoekologisk information om närområdet vilket kommer att bidra till förståelsen av miljön runt Hunneberget.

Omlandsstudierna kommer att få ett stort utrymme i det fortsatta arbetet kring Hunneberget. Preliminära resultat visar att platsen hade en central funktion i det neolitiska samhället i området vilket gör den till en mycket god utgångspunkt för sådana studier.

Sammanfattningsvis kan sägas att Hunneberget har väl svarat mot de högt ställda förväntningar som ställdes i undersökningsplanen. Platsen har uppvisat den komplexitet och mycket stora fyndmängd som förutsågs, även om den visat sig vara mera komplex än vad som ursprungligen bedömdes. Likaså har Hunneberget visat sig vara kronologiskt mera komplext än vad som ursprungligen förväntades.

Kommande arbete

Tidigare undersökningar och inventeringar har visat att nordöstra Skåne var ett intensivt utnyttjat landskap under tidig- och mellanneolitisk tid. Fornlämningsbilden är komplex och omfattar både boplatser, megalitgravar och offerfynd från framför allt äldsta till yngsta fasen av trattbägarkulturen samt gropkeramisk och stridsyxekultur. Dock saknas en sammanställande syntes som behandlar det neolitiska samhället i norra Skåne.

De fortsatta arbetena kommer att genomföras inom ramen för den neolitiska boken inom E22-projektet (Carlie 2003). Denna volym kommer att ta sitt avstamp i resultaten från undersökningar av tidig- och mellanneolitiska platser som genomförts inom E22-projektet, främst centralplatsen på Hunneberget. Arbetena kommer att delas upp i två delområden. I det första kommer frågor som är direkt knutna till undersökningsplatserna att behandlas. Huvudsakligen kommer frågor kring platsernas funktioner, strukturer och organisation att studeras för att förstå hur platserna fungerat internt och hur den förändrats över tid. Frågor rörande materiell kultur kommer också att behandlas bl.a. funktionsstudier mellan olika materialkategorier, både ur rumsligt och kronologiskt perspektiv. Här kommer också det neolitiska hantverket, främst bearbetning av ben och horn, att studeras med avseende på tillverkningsprocesser och verktyg. Paleoekologiska studier kommer att bedrivas i syfte att förstå hur den lokala miljön sett ut och hur den har förändrats. Vidare kommer osteologiska studier av benmaterialet att utföras i ett försök att belysa kost- och djurhushållningen på platserna.

Den andra delen kommer att behandla neolitikum i ett större nordöstskånskt perspektiv. Liksom i den första delen kommer tyngdpunkten att ligga på förståelsen av de neolitiska platserna, hur de fungerat i sin omgivning och hur de förändrats över tid och rum. Flera platser med olika funktioner i det neolitiska samhället kommer att studeras för att en mera komplett bild av den neolitiska människan och hennes livsvillkor ska nås. Här spelar studier av den materiella kulturen en viktig roll. De kan belysa flera aspekter såsom resursutnyttjande, kontakter, kulturella relationer och identitet. Utgångspunkten för dessa studier kommer det mycket stora materialet från Hunneberget att vara men flera jämförande material från andra platser i Västland kommer också att behandlas. Målet är att försöka skapa en syntes över neolitikum i nordöstra Skåne och sätta in den i ett vidare skånskt och danskt perspektiv.

Undersökningarna på Hunneberget visade att platsen haft en lång kontinuitet med bosättningar både under bronsålder och järnålder. Lämningarna från dessa perioder kommer att bearbetas i bronsåldersvolymen inom E22-projektet. Studierna kommer att kretsa kring huslämningar, bosättningsmönster och bosättningshierarkier. En omfattande studie av hustypologier i nordöstra Skåne kommer att utföras för att studera hustyper ur ett regionalt perspektiv. Likaså kommer aktiviteterna kring byggnaderna att studeras för att försöka förstå hur olika bosättningar och gårdsenheter fungerat internt men också i sin omgivning. Resultaten förväntas väsentligt bidra till förståelsen av denna tidsperiod i nordöstra Skåne.

Referenser

Ahlström, T. i tryck.

Andersen, N.H. 1997. *The Sarup Enclosures. The Funnel Beaker Culture of the Sarup site including two causewayed camps compared to the contemporary settlements in the area and other European enclosures*. Sarup vol .I Jysk Arkæologisk Selskap. Moesgaard.

Andersson, M. & Knarrström, B. 1999. *Senpaleolitikum i Skåne*. Riksantikvarieämbetet Skrifter No 26. Lund.

Bagge, A. & Kaelas, L. 1950. *Die Funde aus Dolmen und Ganggräbern in Schonen, Schweden. I. Das härad Villands*. Stockholm.

Balić, I. Borna–Ahlkvist, H. Carlie, A. Edring, A. Helgesson, B. Svensson, M. 2002. E22 Kristianstad–Fjälkinge Hunneberget. Undersökningsplan SU.

Björhem, N. & Säfvestad, U. 1989. *Fosie IV. Byggnadstradition och bosättningsmönster under senneolitikum*. Malmöfynd 5. Malmö.

Björk, T. Borna–Ahlkvist, H. Edring, A. & Stark, K. 2002. E22 Kristianstad–Fjälkinge. Arkeologisk utredning steg 1. RAÄ UV Syd & Regionmuseet Kristianstad. rapport 2002:17
Björk & Carlie Popartikel 2003

Borna–Ahlkvist, H. 2002. *Hällristarnas hem. Gårdsbebyggelse och struktur i Prysgården under bronsålder*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter 42. Stockholm.

Carlie, A. 2003. Projektplan för E22– undersökningarnas vetenskapliga publicering. Avser delsträckorna Kristianstad – Fjälkinge och Gualöv – Bromölla. Riksantikvarieämbetet UV Syd. Lund.

Carlie, L. 1992. *Brogård – ett brons– och järnålderskomplex i södra Halland. Dess kronologi och struktur*. Hallands Läns museers Skriftserie No 6. Halmstad.

Dutra Leivas, I. Eklund, S. Gustafsson, M & Karlsson, C. 2001. Bruatorp. Ett långhus från äldre bronsålder. Söderåkra socken, Småland. E22–Projektet, Rapport 2001:3. Kalmar läns museum.

Ethelberg, P. 2000. Højhuset ved Skrydstrup. Hvass, S. (red). *Vor skjulte kulturarv. Arkeologin under overfladen. Festskrift til dronning Margrethe II*. Esbjerg.

Edring, A. 1997a. Ett gårdskomplex från vikingatid/tidig medeltid, Fjälkinge 48:15, Skåne. *Rapport Länsmuseet i Kristianstad* 1997:9.

Edring, A. 1997b. Senpaleolitiska fynd i nordöstra Skåne. *Bulletin för arkeologisk forskning i Sydsverige*, 2/1997.

Edring & Eriksson in prep.

Gibson, A. 1998. *Stonehenge & Timber Circles*. Stroud: Tempus Publishing.

Helgesson, B. 1996. Fjälkinge 35:60 m fl. Fjälkinge sn. Fornlämning 18 och 19. Skåne. *Rapport Kristianstad läns museum* 1996:5.

Helgesson, B. 1997: Fjälkinge – regionalt centrum i NV Skåne.
Callmer, J. & Rosengren, E. (red.) "... gick Grendel att söka det höga huset ...". *Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder*. Hallands läns museers Skriftserie No 9. Halmstad.

Larsson, M. 1995. Förhistoriska och tidigmedeltida hus i södra Sverige. En morfologisk och kronologisk studie. I: Göthberg, H, Kyhlberg, O & Vinberg, A. 1995. *Hus och gård. Artikeldel*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 14. Stockholm.

Karsten, P. 1994. *Att kasta yxan i sjön. En studie över rituell tradition och förändring utifrån skånska neolitiska offerfynd*. Acta Archaeologica Lundensia in 8°, N°23. Lund.

Knarrström, B. 2000. *Flinta i sydvästra Skåne. En diakron studie av råmaterial, produktion och funktion med fokus på boplatsteknologi och metalltida flintutnyttjande*. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°. N° 33. Stockholm.

Malmer, M. 1962. *Jungneolithische studien*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, N°2. Lund.

Nielsen F.O. & Nielsen, P.O. 1991. The Middle Neolithic Settlement at Grødbygård, Bronholm. A local society in times of change. I: Jennbert, K. Larsson, L. Petré, R. & Wyszomirska-Werbart, B. *Regions and Reflections*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8° N 20°. Lund.

Oldeberg, A. 1964. *Die Ältere Metallzeit in Schweden*. I. Stockholm.

Persson & Sjögren 1995. *Radiocarbon and chronology of Scandinavian megalithic graves*. Journal of European archaeology: journal of the European Association of Archaeologists. Aldershot.

Svensson, M. 2002. Palisade enclosures– the second generation of enclosed sites in the neolithic of northern Europe. I: Gibson, A. (red.) 2002. *Behinde wodden walls: Neolithic palisaded enclosuers in Europe*. BAR International Series 1013. Oxford.

Tilley, C. 1996. *An ethnography of the Neolithic : early prehistoric societies in southern Scandinavia*. Cambridge.

Wyszomirska, B. 1986. The Nymölla Project. A Meddle Neolithic Settlement and Burial Complex in Nymölla, North–East Scania. *Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum* 1985–1986. New series Vol. 6. Lund.

Muntliga uppgifter

Hellerström & Wickberg 2003. Muntlig uppgift.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 423–2740–2002.

Länsstyrelsens dnr: 431–39395–02

Projektnummer: 1410325

Undersökningstid: 07 oktober – 20 december 2002.

Projektgrupp: Hélène Borna–Ahlkvist, Anne Carlie, Tony Björk, Ivan Balic och Anders Edring.

Underkonsulter: Mark och service AB, Sydschakt och Lyft och Byggmaskiner AB.

Exploateringsyta: ca 60000 m².

Undersökt yta: 16000 m².

Läge: Ekonomiska kartan, blad 3E 2a Fjälkinge, edition 1970.
x 21200 y 44000.

Koordinatsystem: Region 1 5 gon väst

Koordinater för undersökningsytans sydvästra hörn:
x 21185,06 y 43968,47

Höjdsystem: RH 70

Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk–topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm: 60 plan– och sektionsritningar i skala 1:20. 331 objektbeskrivningsblanketter. xx svartvita foton med Unr xxxx:x–xx. Digital dokumentation finns tillgänglig på Riksantikvarieämbetet UV Syd.

Fynd: Fynd med med LUHM nr 31327 förvaras på Lunds universitets historiska museum (LUHM).

Bilagor

Bilaga 1. Beskrivningar av kulturlager

Lager 100

Detta lager består av sandig brun matjord som utgör dagens matjordstäckes.

Lager 120

Lagret utgör den lokala undergrunden som varierar mellan fin ljus sand till stenig morän.

Lager 121

Lagret bestod av torv som anslöt direkt till bäckfårans östra kant och breddade ut sig upp längs den svaga sluttningen i öster. Lagret var rikt på fynd, slagen flinta och bra bevarade djurben. Ben från lagret har daterats till 1500 – 1600-talet (430±40BP). Lagret har uppkommit i strandzonen mellan Hunnebergets västra sida och våtmarken.

Lager 122

Rester av kulturlager i den norra delen av undersökningsområdet. Området har i modern tid kultiverats hårt med bland annat alvuppluckrare och lagret var skadat och omrört. Endast en ruta handgrävdes. Lager 122 överlagrade en äldre markhorisont 125. Det rör sig troligen om ett lager som ursprungligen uppkom under mellanneolitikum i samband med de omfattande aktiviteter som förekom på platsen men som under senare tider upprepade gånger påverkades genom odling. Detta lager hör ihop med lager 123, 124, 128, 131 och 20156.

Lager 123

Rester av kulturlager i den norra delen av undersökningsområdet med varierande karaktär. Det innehöll bland annat mindre mängder bränd lera och lerklining. Den vertikala fyndorienteringen indikerar att lagret är omrört. Området har under modern tid kultiverats hårt med bland annat alvuppluckrare och lagret är skadat och omrört. Lagret överlagrade en svacka med flera underliggande lager. I det grävdes 11 st 2x2 m rutor för hand samt 7 st 4x4 m rutor med maskin. Lager 123 hade samma karaktär som 131, 122, 124, 128 och 20156. Det rör sig troligen om lager som ursprungligen uppkom under mellanneolitikum i samband med de omfattande aktiviteter som förekom på platsen men som under senare tider påverkades genom odling och andra aktiviteter.

Lager 124

Kulturlagerrest i den norra delen av undersökningsområdet med ganska stor inblandning av lera. Området har i modern tid kultiverats hårt med bland annat alvuppluckrare och lagret är skadat och omrört. I lagret grävdes 5 st 2x2 m rutor för hand samt 3 st 4x4 m rutor med maskin. Lager 124 hade samma karaktär som 131, 122, 123, 128 och 20156. Det rör sig troligen om lager som ursprungligen uppkom under mellanneolitikum i samband med de omfattande aktiviteter som förekom

på platsen men som under senare tider påverkades genom odling och andra aktiviteter.

Lager 125

En äldre markhorisont med kulturpåverkan i form av fynd och stenansamlingar/rösen. Lagret var skadat av modernt jordbruk. Det rör sig troligen om en äldre markhorisont då den överlagrades av ett förmodat mellan-neolitiskt lager. En 2x2 m ruta handgrävdes och en 4x4 m ruta maskingrävdes i lagret.

Lager 126

En mindre kulturlagerrest som var svart och humös med inslag av sot, kol, slagg samt lerklining. I lagret grävdes 31 st 1x1 m rutor som vattensållades. Det har daterats till äldre bronsålder genom ^{14}C -datering av ett nötskal ($3480 \pm 40\text{BP}$). Troligen rör det sig blandade massor, bland annat innehållande raseringsmaterial och omdeponerade äldre kulturlager, som lagts ut som markförbättring inför uppförandet av A6. I lagret fanns ett stort omdeponerat neolitiskt material. De norra delar av lagret uppvisade rikliga mängder bränd lera och lerklining som inte direkt kan sättas i samband med A6. Materialet bör istället utgöra äldre raseringsmaterial som använts som markförbättring inför uppförandet av A6. Förekomsten av slagg indikerar att metallhantverk förekom på platsen men det är osäkert till vilken period den ska knytas då delar av lagret är omdeponerat. Det mest sannolika är att denna verksamhet skedde i samband med A6. Lagret har daterats till övergången senneolitikum – äldre bronsålder men dateringen är osäker då omdeponeringsgraden är stor.

Lager 127

Ett kulturlager som var grått, ganska homogent med inslag av sandfläckar (troligen djurgångar), träkol och lerklining i en naturlig svacka. Det överlagrades av lager 123 och bör inte vara påverkat av senare tiders aktiviteter i någon högre grad. Troligen rör det sig om ett lager som uppkommit genom en kombination av att avfall slängts i svackan och en naturligt avsättning av sediment. I lagret handgrävdes 5 st 2x2 m rutor och rikligt med neolitisk keramik och andra fynd påträffades. Dess datering bör vara mellan-neolitisk och lagret utgör resterna efter de omfattande aktiviteter som ägde rum på centralplatsen Hunneberget under mellan-neolitikum. Ett kolprov från lagret har ^{14}C daterats till förromersk/romersk järnålder ($1980 \pm 40\text{BP}$) vilket får betraktas som orealistiskt med tanke på fyndsammansättningen och det stratigrafiska läget.

Lager 128

Ett större övergripande kulturlager utan synlig stratigrafisk uppdelning. Det härrör troligen från sen trättbägarkultur liksom lager 131 som var av samma karaktär. Det rör det sig om flera lager som brutits ned och påverkats, under främst förhistorisk tid. I lagret har odling bedrivits under bronsåldern och senare tidsperioder. Fyndmaterialet kan huvudsakligen

dateras till neolitikum men ett mindre inslag av bronsåldersmaterial fanns också. I lager 128 handgrävdes 10 st 1x1 m rutor och 7 st 2x2 m rutor samt 33st 4x4 m rutor som grävdes med maskin. Detta lager överlagrade en stor mängd anläggningar varav flera bör vara mellanneolitiska.

Lager 129

Bestod av ett brunt lager med gråa linser och en ojämn yta. Det återfanns i en svacka som löpte i nordsydlig riktning. Lagret bestod av flera mycket tunna ”crispiga” lager som troligen uppkom då gytta torkade i samband med att svackan periodvis torrlades. Sannolikt motsvarar de tunna skiktningarna återkommande uttorkningar under flera säsonger. Lagret var kulturlagerpåverkat av en mindre mängd fynd som kastats ned i svackan men inte i form av större medvetna dumpningar. Troligen avspeglar lager 129 en period under tidigneolitikum då en boplatz fanns endast ett stenkast bort. Lagret överlagrades av lager 127.

Lager 130

Var ett lager på botten av en svacka. Det bestod av silt/fin sand som avsatts i vatten. Detta lager uppkom genom naturliga processer och representerar en längre period då svackan var vattenfylld. Det var kulturlagerpåverkat genom fynd som kastats ned i svackan, dock ej som större medvetna avfallsdumpar. Detta lager är tidigneolitiskt och samtida med den tidigneolitiska boplatsen.

Lager 131

Ett större kulturlager på norra sidan som utsatts för omfattande odling i förhistorisk tid. Det uppkom under mellanneolitikum då mycket omfattande aktiviteter avsatte massiva kulturlager som helt fyllde upp svackorna i området och avjämnar ytan. Fyndinnehållet domineras av mellanneolitiskt material men med inslag av både äldre och yngre material. I lagret påträffades också bränd lera och lerklining som huvudsakligen förekom som ett jämt lätt brus. Undantaget utgjordes av den västra delen av lagret som överlagrade den tidigneolitiska boplatsen. Här förekom ett kraftigt inslag av omdeponerat material från boplatsen. Lagret var ställvis i svackorna mycket omfattande. Sannolikt hade detta lager en mera omfattande stratifiering tidigare men senare tiders aktiviteter har medfört att de inte längre gick att iaktta. I det handgrävdes 27 st 2x2 m rutor och 7 st 4x4 m rutor grävdes med maskin.

Lager 132

Ett stort ganska heltäckande kulturlager på den norra sidan av undersökningsområdet. Det överlagrades av lager 131 och var därför inte påverkat in någon högre grad av sentida aktiviteter. Lagret bör dateras till mellanneolitiskt tid. Det bidrog, liksom lager 131, till att svackorna i området fylldes upp. Troligen representerar det flera lager vars skiljen ej längre var synliga. I det handgrävdes 17 st 2x2 m rutor. I likhet med de andra mellanneolitiska lagrena fanns det i lager 132 ett inslag av omdeponerad bränd lera och lerklining. Inslaget avtog med avståndet till den tidigneolitiska boplatsen.

Lager 133

Ett mindre lager som bestod av lera. Det ingår i A12, som eventuellt är ett så kallat Mossbyhus. Det utgjorde troligen en rest av ett lergolv tillsammans med lager 134, 142 och 22872. I lagret fanns ett mindre inslag av bränd lera och lerklining. Lagret bör dateras till tidigneolitikum. Hela lagret undersöktes och vattensållades.

Lager 134

Ett lager som bestod av värmepåverkad lera och som tillsammans med lager 133, 143 och 22872 utgör resterna efter ett förmodad lergolv. Det ingår i A12, som eventuellt är ett hus av Mossby typ. Då sot och träkol saknas kan lager 134 ha utgjort en plats där någon form av uppbyggd eldstad stått. I lagret påträffades en mindre mängd bränd lera och lerklining. Lagret bör dateras till tidigneolitikum. Hela lagret undersöktes och vattensållades.

Lager 135

Detta lager är sannolikt brandpåverkat. Troligen rör det sig om en byggnad som brunnit men andra aktiviteter kan inte uteslutas. Keramikmaterialet uppvisar både tidig – och mellanneolitiska fynd med en antydning till vertikal uppdelning. Möjligen utgörs lagret av flera stratigrafiska enheter med varierande dateringar. Lagret var mycket välbevarat med ett rikt fyndmaterial. Matskorpa från keramik som påträffades i lagret har daterats till tidigneolitikum (4780 ± 40 BP) men de stratigrafiska relationerna indikerar en mellanneolitisk datering. I det handgrävdes 16 2x2 m rutor som också vattensållades.

Lager 136

Ett sandigt lager som var naturligt avsatt i en fuktig miljö med kulturpåverkan. Det påträffades i en svacka/vattenhål strax norr om det tidigneolitiska huset A12 och i lagret påträffades rikligt med fynd som troligen slängts ut i vattnet. I lagret fanns ett betydande inslag av bränd lera och lerklining främst i de norra delarna av svackan/vattenhål. Till lager 136 ska även lager 19848 räknas. Sammanlagt handgrävdes 5 st 2x2 m rutor, varav två i lager 19848. Matskorpa från en keramikskärva påträffad i lager 19848 har ^{14}C -daterats till tidigneolitikum (4660 ± 40 BP).

Lager 137

Ett mindre lager som påträffades under lager 131 i den sydöstra delen av det norra undersökningsområdet. Endast en 2x2 m ruta handgrävdes. Det är mycket osäkert vad detta lager utgör eller om det kanske ska höra till lager 132 eller 138.

Lager 138

Ett mörkt omfattande lager med varierande tjocklek. Till detta lager ska även lager 144 räknas. Det uppkom genom att avfall slängdes ut i de låglänta delarna av området och bidrog, liksom lager 131 och 132, till att svackorna området helt fylldes upp. Troligen representerar det flera olika lager vars skiljen vi ej längre kan se idag. Det bör vara mellanneolitiskt och inte påverkat av senare tiders aktiviteter i någon högre omfattning. Ett mindre inslag av bränd lera och lerklining påträffades i lagret med ett

förhöjd andel i den sydöstra delen. Sammanlagt handgrävdes 24 st 2x2 m rutor i detta lager, varav 21 i lager 144.

Lager 139

Ett lager som var naturligt avsatt i en fuktig miljö. Troligen rör det sig om någon form av gytta. Det var svart, hårt och påträffades i botten på en svacka/vattenhål. I detta lager påträffades bland annat en depå bestående av skrapor samt flera andra föremål. Här fanns också en tydlig koncentration av bränd lera och lerklining. Matskorpa från keramik påträffad i lagret har daterats till tidigneolitisk tid (4690 ± 40 BP). Sammanlagt handgrävdes 4 st 2x2 m rutor i lagret.

Lager 140

Ett kompakt lager med raseringsmaterial i form av lerklining och bränd lera. Troligen utgjordes stora delar av lagret av raseringsmaterial men flera andra typer av aktiviteter i anslutning till den tidigneolitiska boplatsen fanns säkert också representerade. Dock var lagret så nedbrutet att ingen närmare åtskillnader kunde göras. I lager 140 grävdes och vattensållades 7 st 2x2 m rutor. Detta lager bör vara tidigneolitiskt.

Lager 141

Ett lager som var mycket kompakt och innehöll raseringsmaterial i form av lerklining och bränd lera. Delar av lagret utgjordes av ett tidigneolitisk golvlager men även andra aktiviteter fanns representerade i lagret som sannolikt haft en mera komplex stratigrafisk uppbyggnad. Förekomsten av fynd med vertikal fyndorientering visar att delar av lagret har avsatts hastigt, kanske i form av påförda massor som utjämning eller påfört golvlager i en huskonstruktion eller kanske återkommande bruk av platsen (flera mindre lager som är både påförda och avsatta.) I lagret grävdes och sållades 6 st 2x2 m rutor. Detta lager är daterat till tidigneolitisk tid genom ^{14}C -analys av matskorpa från keramik (4440 ± 40 BP).

Lager 142

Ett lager som huvudsakligen utgjordes av lera. Det bildade tillsammans med lager 133, 134 och 22872 ett förmodat lergolv i A12 som kan utgöra ett så kallat Mossbyhus. I lagret påträffades en ansevärd mängd bränd lera och lerklining. Ben från lager 142 har daterats till mellan – senneolitikum (3810 ± 40 BP) men keramikmaterialet och de stratigrafiska relationerna indikerar en äldre datering, troligen tidigneolitisk. Hela lagret handgrävdes och vattensållades.

Lager 143

Ett kulturlager som påträffades i en svacka söder om den tidigneolitiska boplatsen. Det bidrog, liksom lager 131, 132 och 138, till att svackorna i området fylldes upp. Lagret var begränsat till svackan och är daterat till tidigneolitikum genom ^{14}C -analys av matskorpa från keramik (4820 ± 40 BP). Det uppkom genom att avfall från den tidigneolitiska boplatsen slängdes ut i svackan. Hela lagret handgrävdes i 2x2 m rutor och sammanlagt grävdes 15 rutor.

Lager 144

Samma som lager 138.

Lager 145

Lagret var mycket kompakt och svart till färgen. Det utgjorde det understa lagret i svacka söder om den tidigneolitiska boplatsen var avsatt i en fuktig miljö kanske då svackan periodvis var vattenfylld. Det uppkom genom att avfall från den tidigneolitiska boplatsen slängdes ut i botten på svackan. I lagret påträffades ett fragmenterat hundkranium tillsammans med första och andra halskotan samt flera överarmsben från nötboskap. Dessa utgör ett troligen en offernedläggelse. Lagret är daterat till tidigneolitikum genom ^{14}C -analys av matskorpa från keramik ($4810 \pm 40\text{BP}$).

Lager 146

Lagret bestod av ett äldre marklager längs en svackas/vattenhåls västra sida. Lagret var omrört till sin karaktär och innehöll otaliga små gropar ned i undergrunden. Lagrets utseende kan förklaras med att det har trampats av större djur, såsom nötboskap, på väg ned till svackan/vattenhålet. I lagret påträffades flera fynd av keramik som visar att påverkan skedde under en period av mänskliga aktiviteter på Hunneberget. Stratigrafiskt är lagret äldre än lager 136 och 19848.

Bilaga 2. Husbeskrivningar**A2 (fig. 14)**

Typ:	Tvåskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolphål fragmentariskt bevarad.
Takkonstruktion:	4 stolphål efter mittstolpar.
Bockbredd:	–
Riktning:	VSV – ONO
Längd:	minst 18 m
Bredd:	ca 6 m
Golvyta:	–
Fynd:	–
Analyser:	makrofossil
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	Stratigrafiskt äldre än lager 126 som daterats till senneolitikum/äldre bronsålder

A2 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området, nära dess östra begränsning. Det överlagrades av två senare konstruktiner samt flera andra anläggningar. Då huset var starkt fragmenterat och överlagrat av två yngre huslämningar upptäcktes det inte i fält. Spåren efter de takbärande stolparna består av fem stolphål ordnade i tre grupper. Stolphålen var mellan 0,20 – 0,46 m Ø och mellan 0,14 – 0,22 m djupa. Fyllningen bestod av mörk brun kulturjord. Möjligen har huset också haft en källargrop men detta är inte klarlagt i skrivande stund. Flera av stolphålen överlagrades av lager 126 som daterats till senneolitikum / äldre bronsålder ($\text{BP } 3480 \pm 40$). Detta innebär

att A2 bör dateras till senneolitikum eller äldre. Kanske ska A2 sättas i samband med flera förrådsgröpar från senneolitikum.

A3 (fig. 15)

Typ:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolphål något fragmenterad.
Takkonstruktion:	11 stolphål efter takbärande stolpar varav 10 parvis placerade.
Bockbredd:	2,0 – 2,8 m
Riktning:	VSV – ONO
Längd:	minst 36 m
Bredd:	ca 6 m
Golvvyta:	–
Fynd:	–
Analys:	¹⁴ C, makrofossil
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	Förrömersk järnålder (BP 2310±40).

A3 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området, nära dess östra begränsning. Det låg strax söder om A6, A14 och A2. Spåren efter de takbärande stolparna består av 5 bockpar samt 1 löst stolphål. Stolphålen var mellan 0,23 – 0,42 m Ø och mellan 0,12 – 0,26 m djupa. Fyllningen varierade från ljus grå sand till brun sand. Ett djurben från ett av de takbärande stolphålen har daterats till förrömersk järnålder (BP 2310±40).

A4 (fig. 16)

Typ:	treskeppigt långhus
Väggkonstruktion:	–
Takkonstruktion:	16 stolphål efter 5 bockpar och samt 6 ensamma stolphål. Ytterligare 2 stolphål efter mittstolpar kan ingå i konstruktionen.
Bockbredd:	ca 1,6 – 2,20 m
Riktning:	VSV – ONO
Längd:	minst 33 m
Bredd:	–
Golvvyta:	–
Fynd:	–
Analys:	makrofossil
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	hustypologiskt, yngre bronsålder – äldre järnålder

A4 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området, nära dess östra begränsning. Det låg strax söder om A3. Spåren efter de takbärande stolparna består av 5 bockpar samt 6 ensamma stolphål. Dessutom kan ytterligare två mittstolpar ingå i konstruktionen. De var belägna längs husets mittlinje i den östra änden och kan utgöra någon form av loftkonstruktion. Stolphålen var mellan 0,20 – 0,68 m Ø och mellan 0,04– 0,26 m djupa. Fyllningen varierade från ljus brun sand till brun sand. Inga direkta spår efter väggarna fanns förutom enstaka

stolphål kanske kan sättas i samband med dessa. A4 bör, utifrån hustypologier, dateras till yngre bronsålder – äldre järnålder.

A5 (fig. 17)

Typ:	Tvåskeppigt?
Väggkonstruktion:	–
Takkonstruktion:	7 stolphål efter ensamma mittstolpar?.
Bockbredd:	–
Riktning:	V – Ö
Längd:	minst 15,5 m
Bredd:	ca 4,4 m
Golvyta:	–
Fynd:	–
Analyser:	makrofossil
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	hustypologiskt, yngre bronsålder – äldre järnålder

A5 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området, nära dess östra begränsning. Det låg strax söder om A4. Spåren av huset var mycket fragmenterade och svårtolkade. De västra stolphålen som löper i nord – sydlig riktning hör troligen till någon form av hägnad och det är oklart om hur den ska tolkas. En möjlig tolkning är att huset bestod av en två skeppig konstruktion med sju bevarade takbärande mittstolpar och nio hörande till väggarna. Stolphålen var mellan 0,25 – 0,76 m Ø och mellan 0,04 – 0,32 m djupa. Fyllningen varierade från grå till brun sand.

A6 (fig. 18)

Typ:	treskeppigt långhus
Väggkonstruktion:	Partiell vägglinje i form av stolphål
Takkonstruktion:	11 bockpar, ytterligare 3 stolphål efter mittstolpar kan ingå i konstruktionen.
Bockbredd:	ca 4,0 – 4,40 m
Riktning:	VSV – ONO
Längd:	minst 46 m
Bredd:	ca 10 m
Golvyta:	–
Fynd:	–
Analyser:	makrofossil
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	hustypologiskt, äldre bronsålder, stratigrafiskt: yngre än senneolitikum / äldrebronsålder

A6 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området, nära dess östra begränsning. Det överlagrade A2 men var i sin tur överlagrad av A14. Spåren efter de takbärande stolparna består av 11 tydliga bockpar och ytterligare två mittstolpar kan ingå i konstruktionen. De var belägna längs husets mittlinje i den västra delen och kan utgöra någon form av loftkonstruktion. Stolphålen var mellan 0,28 – 0,70 m Ø och mellan 0,11 – 0,40 m djupa. Fyllningen varierade från grå sand till

mörkbrun kulturjord. Väggarna var fragmentariskt bevarade även om den norra mittsektionen var tydlig. A6 överlagrade lager 126 och flera av takstolparna var nedgrävda genom lagret. Lager 126 kan utgöra en marförbättring eller fundamentering inför uppförandet av A6. Typologiskt har huset daterats till äldre bronsålder vilket väl överensstämmer med dess stratigrafiska läger över lager 126 som är daterat till senneolitikum / äldre bronsålder (BP 3480±40).

A7 (fig. 19)

Typ:	treskeppigt långhus
Väggkonstruktion:	Partiell vägglinje i form av enstaka stolphål
Takkonstruktion:	4 bockpar, ytterligare 1 ensamt stolphål.
Bockbredd:	ca 1,80 – 2,05 m
Riktning:	Ö – V
Längd:	minst 23,4 m
Bredd:	–
Golvyta:	–
Fynd:	–
Analyser:	–
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	hustypologiskt, yngre bronsålder – äldre järnålder

A7 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området, nära dess norra begränsning. Delar av det överlagrade lager 128. Spåren efter de takbärande stolparna bestod av 5 tydliga bockpar och ytterligare 4 ensamma stolpar. Det fanns endast spår efter den norra vägglinjen som var mycket fragmentariskt bevarad. Huset undersöktes inte närmare av prioriteringsskäl.

A8 (fig. 20)

Typ:	Timber circle
Väggkonstruktion:	8 stolpar i cirkel
Takkonstruktion:	–
Inbördes avstånd	ca 2,20 – 2,50 m
Diameter:	ca 5,5 m
Yta:	ca 25 m ²
Fynd:	Keramik, avslag kristianstadflinta, bränd kristianstadflinta och djurben.
Analyser:	¹⁴ C
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	–

A8 låg på Hunneberget östsluttning strax nedanför den högsta punkten på den norra sidan av det undersökta området. Spåren efter konstruktionen bestod av 8 stolphål som bildade en cirkel ca 5,5 m i diameter och med ett inbördes avstånd på ca 2,20 – 2,50 m. Stolphålen var mellan 0,24 – 0,90 m Ø och mellan 0,11 – 0,34 m djupa. Fyllningen varierade från mörk brun sand till mörkbrun kulturjord. Längs den sydöstra delen fanns sannolikt en ingång i form av svängd inhängnad som anslöt till själva anläggningen. Spåren bestod av en serie mindre stolphål i en ränna. Ingen

säker datering finns för denna anläggning men den ska sannolikt dateras till mellanneolitikum liksom de andra anläggningarna av denna typ.

A9 (fig. 21)

Typ:	Högbyggd konstruktion / torn
Väggkonstruktion:	6 stolpar i cirkel stående i en ränna.
Takkonstruktion:	—
Inbördes avstånd	ca 0,86 – 1,05 m
Diameter:	ca 2,5 m
Yta:	ca 5 m ²
Fynd:	—
Analyser:	Makrofossil
Anläggningar:	Stolphål
Dateringar:	—

A9 låg på Hunneberget nordöstsluttning inte långt från den omgivande våtmarken. Spåren efter konstruktionen bestod av 6 stenskodda stolphål samt en ränna vilka tillsammans bildade en cirkel ca 2,5 m i diameter. Det inbördes avstånd mellan stolphålen var ca 0,86 – 1,05 m. Stolphålen var mellan 0,46 – 0,70 m Ø och mellan 0,40 – 0,88 m djupa. Rännan var mellan 0,55 – 0,70 m bred och mellan 0,15 – 0,23 m djup. Fyllningen i rännan och stolphålen bestod av ljus brun, homogen, kompakt silt utan några som helst fynd. Ingen liknande fyllning påträffades vid undersökningen. De stora och djupa stolphålen visar att konstruktionen var kraftig trots sin ringa storlek. En rimlig tanke är att detta speglar en konstruktion som var byggd på höjden. Vad rännan tjänat till är inte klarlagt men en tolkning är att stående timmer varit placerade i den och på så sätt skapat en sluten cirkel. Inga närmare detaljer om konstruktionens datering finns men det är sannolikt den ska sättas i samband med de timber circles som finns på Hunneberget under mellanneolitikum.

.

A10 (fig. 22)

Typ:	Högbyggd konstruktion / torn
Väggkonstruktion:	14 stolpar i cirkel.
Takkonstruktion:	—
Inbördes avstånd	ca 0,32 – 0,73 m
Diameter:	ca 2,5 m
Yta:	ca 5 m ²
Fynd:	—
Analyser:	Makrofossil
Anläggningar:	Stolphål
Dateringar:	—

A10 låg på Hunneberget nordöstsluttning inte långt från den omgivande våtmarken. Dess placering och utbredning var exakt samma som A9 men A10 representerar en andra fas. Spåren efter konstruktionen bestod av 14 stolphål vilka tillsammans bildade en cirkel ca 2,5 m i diameter med en mittstolpe. Det inbördes avstånd mellan stolphålen var ca 0,30 – 0,70 m. Stolphålen var mellan 0,18 – 0,36 m Ø och mellan 0,08 – 0,22 m djupa. Fyllningen bestod av mörk brun sand som tydligt skiljde sig från

fyllningen i stolphålen från fas 1. Liksom A9 verkar konstruktionen varit byggd på höjden. Skillnaden var att A10 var byggd på ett annat sätt med andra konstruktionselement. Syftet tycks dock ha varit det samma. Vidare tycks den funktionella aspekten inte vara det viktigaste eftersom konstruktionen i den andra fasen var mycket klenare. Istället tycks den symboliska aspekten vara det primära, att det står en sådan konstruktion just på den platsen. Troligen bör man sätta denna symboliska konstruktion med de timber circles som fanns på Hunneberget under mellanneolitikum.

A11 (fig. 23)

Typ:	Timber circle
Väggkonstruktion:	7 stolpar i cirkel
Takkonstruktion:	—
Inbördes avstånd	ca 2,20 – 2,50 m
Diameter:	ca 5,2 m
Yta:	ca 21 m ²
Fynd:	Keramik, avslag kristianstadflinta, bränd kristianstadflinta, avslag Limhamnsflinta, retuscherad limhamnsflinta, bränd limhamnsflinta, slipsten bergart, kvarts, lerskiva och djurben.
Analys:	¹⁴ C
Anläggningar:	stolphål
Datering:	Stratigrafiskt yngre än lager 141 som har daterats till tidigneolitikum.

A11 låg på Hunneberget östslutning strax nedanför den högsta punkten på den norra sidan av det undersökta området. Spåren efter konstruktionen bestod av 7 stolphål som bildade en cirkel ca 5,2 m i diameter och med ett inbördes avstånd på ca 2,20 – 2,50 m. Stolphålen var mellan 0,30 – 0,50 m Ø och mellan 0,19 – 0,42 m djupa. Fyllningen varierade från grå sand till mörkbrun kulturjord. Ingen säker datering finns för denna anläggning men är stratigrafiskt yngre än lager 141. Den ska sannolikt dateras till mellanneolitikum liksom de andra anläggningarna av denna typ.

A12 (fig. 24)

Typ:	Mossbyhus?
Väggkonstruktion:	—
Takkonstruktion:	Möjligen spår efter en mittstolpe?
Bockbredd:	—
Riktning:	—
Längd:	—
Bredd:	—
Golvyta:	—
Fynd:	—
Analys:	makrofossil
Anläggningar:	—
Datering:	Stratigrafiskt äldre än lager 135 som har daterats till mellanneolitikum.

A12 låg på Hunnebergets östsluttning på den norra sidan av det undersökta området, strax öster om den högsta punkten. Spåren av huset bestod av ett fragmenterat lergolv som i vissa partier var starkt värmepåverkat. Vilken storlek och riktning huset haft har inte gått att fastställa. Stratigrafiskt ligger A12 under lager 135 och bör därmed dateras till tidig trattbägarkultur.

A13 (fig. 25)

Typ:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Partiell vägglinje i form av stolphål.
Takkonstruktion:	3 bockpar
Bockbredd:	2,0–2,5 m
Riktning:	V – Ö
Längd:	minst 17,5 m
Bredd:	minst 4,5 m
Golvyta:	–
Fynd:	–
Analyser:	makrofossil
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	typologiskt, yngre bronsålder – äldre järnålder

A13 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området. Mindre delar av det överlagrade lager 128. Spåren efter de takbärande stolparna bestod av 3 tydliga bockpar. Det fanns endast spår efter den södra vägglinjen som var delvis bevarad. Huset undersöktes inte närmare av prioriteringsskäl.

A14 (fig. 26)

Typ:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Partiella vägglinjer i form av stolphål.
Takkonstruktion:	7 bockpar
Bockbredd:	2,0–2,3 m
Riktning:	V – Ö
Längd:	minst 30 m
Bredd:	minst 6 m
Golvyta:	–
Fynd:	–
Analyser:	makrofossil
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	typologiskt, yngre bronsålder – äldre järnålder

A14 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området, nära dess östra begränsning. Det överlagrade både A2 och A6. Spåren efter de takbärande stolparna bestod av 7 tydliga bockpar. De takbärande stolphålen var mellan 0,30 – 0,47 m Ø och mellan 0,09 – 0,36 m djupa. Väggarna var fragmentariskt bevarade men tydliga, främst den norra. A14 överlagrade lager 126 och flera av takstolparna var nedgrävda genom lagret. Typologiskt har huset daterats till yngre bronsålder/äldre järnålder.

A15 (fig. 27)

Typ:	Timber circle
Väggkonstruktion:	8 stolpar i cirkel
Takkonstruktion:	—
Inbördes avstånd	ca 2,75–3,70 m
Diameter:	ca 9,5 m
Yta:	ca 68 m ²
Fynd:	Keramik, avslag kristianstadflinta, bränd kristianstadflinta, knacksten kristianstadflinta, yxa bergart, avslag limhamsflinta och djurben. ¹⁴ C
Analyser:	—
Anläggningar:	stolphål
Dateringar:	—

A15 låg på Hunneberget östsluttning strax nedanför den högsta punkten på den norra sidan av det undersökta området. Spåren efter konstruktionen bestod av 8 stolphål som bildade en cirkel ca 9,5 m i diameter och med ett inbördes avstånd på ca 2,75 – 3,70 m. Stolphålen var mellan 0,28 – 0,54 m Ø och mellan 0,10 – 0,50 m djupa. Fyllningen varierade från mörk brun till svart sand. Längs den östra delen fanns sannolikt en ingång i form av två parallella inhägnader som anslöt till själva anläggningen. Ingen säker datering finns för denna anläggning men den ska sannolikt dateras till mellaneneolitikum liksom de andra anläggningarna av denna typ.

A16 (fig. 28)

Typ:	Tvåskeppigt
Väggkonstruktion:	Partiell vägglinje i form av stolphål.
Takkonstruktion:	3 stolphål efter ensamma mittstolpar?
Bockbredd:	—
Riktning:	SV–NO
Längd:	minst 11 m
Bredd:	ca 4,8 m
Golvyta:	—
Fynd:	—
Analyser:	—
Anläggningar:	—
Dateringar:	—

A16 låg på Hunnebergets östsluttning på den norra sidan av det undersökta området, strax nedanför dess högsta punkt. Spåren efter de takbärande stolparna bestod av 3 mittstolpar. Det fanns endast spår efter den norra vägglinjen som var fragmentariskt bevarad. Troliggen ska A16 dateras till tidigneolitikum.

A17 (fig. 29)

Typ:	Tvåskeppigt
Väggkonstruktion:	Partiell vägglinje i form av stolphål.
Takkonstruktion:	4 stolphål efter ensamma mittstolpar?
Bockbredd:	—
Riktning:	V–Ö
Längd:	minst 11,5 m

Bredd:	ca 5,4 m
Golvyta:	—
Fynd:	Keramik, avslag limhamnsflinta, avslag kristianstadflinta.
Analys:	Makroprov
Anläggningar:	—
Dateringar:	—

A17 låg på Hunnebergets östsluttning på den södra sidan av det undersökta området, nära dess västra begränsning. Det överlagrades lager 128. Spåren efter de takbärande stolparna bestod av 4 mittstolpar. Det fanns bara fragmentariska spår efter väggarna. Dateringen för A17 är mycket osäker men det är med största sannolikhet neolitiskt.

A18 (fig. 30)

Typ:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	—
Takkonstruktion:	3 bockpar
Bockbredd:	1,6–2,0 m
Riktning:	V–Ö
Längd:	minst 6,7 m
Bredd:	minst 2,0 m
Golvyta:	—
Fynd:	—
Analys:	—
Anläggningar:	—
Dateringar:	typologiskt, yngre bronsålder/äldre järnålder.

A18 låg på Hunnebergets östsluttning på den norra sidan av det undersökta området, nära dess högsta punkt. Spåren efter de takbärande stolparna bestod av 3 bockpar som var mellan 0,35–0,75 m Ø och mellan 0,20–0,48 m djupa. Inga spår efter väggarna fanns bevarade. Huset undersöktes inte närmare på grund av prioriteringsskäl.

A19 (fig. 31)

Typ:	Tvåskeppigt?
Väggkonstruktion:	Partiell vägglinje i form av stolphål.
Takkonstruktion:	—
Bockbredd:	—
Riktning:	V–Ö
Längd:	minst 7,3 m
Bredd:	ca 2,6 m
Golvyta:	—
Fynd:	—
Analys:	—
Anläggningar:	—
Dateringar:	—

A19 låg på Hunnebergets östsluttning på den norra sidan av det undersökta området, strax nedanför dess högsta punkt. Inga spår efter takbärande stolpar fanns. Vägglinjen var fragmentariskt bevarad och

bestod av stolphål. Detta hus överlappar delvis A16 och A12. Troligen ska det dateras till tidig trattbägarkultur.

.

Figurer

Figureerna finns i en separat figurbilaga.

Fig. 1. Utsnitt ur GSD-Röda kartan, Skåne län, med platsen för undersökningen markerad.

Fig. 2. En rekonstruktion av hur landskapet runt Hunneberget såg ut under neolitikum.

Havsnivån är ca 7 m över dagens. För att rekonstruera våtmarkerna har skånska rekognoseringskartan från 1812-1820 använts. Bildbearbetning Sofia Yassin.

Fig. 3. Utsnitt ur GSD Ekonomiska kartan, blad 3E 2a och 2b, med vägområdet och platsen för undersökningen markerade.

Fig. 4. Schaktöversikt med samtliga anläggningar och lager.

Fig. 5. Arkeologiska undersökningar och vägbygge. Foto Ivan Balic.

Fig. 6. Planritning över tidigneolitiska kulturlager och konstruktionslämningar.

Fig. 7. Skrapdepå funnen i ett vattenhål. Foto Staffan Hyll.

Fig. 8. Planritning över mellanneolitiska kulturlager och konstruktionslämningar.

Fig. 9. Rekonstruktion av en s. k. Timber circle. Teckning Björn Nilsson.

Fig. 10. Planritning över kulturlager och konstruktionslämningar från senneolitikum/äldre bronsålder.

Fig. 11. Benverktyg nålar och brickbandsvävbricka. Foto Sven Waldemarsson.

Fig. 12. Rekonstruktion av hus 6 (A6). Teckning Björn Nilsson.

Fig. 13. Planritning över kulturlager och konstruktionslämningar från yngre bronsålder/äldre järnålder.

Fig. 14. Hus 2 (A2).

Fig. 15. Hus 3 (A3).

Fig. 16. Hus 4 (A4).

Fig. 17. Hus 5 (A5).

Fig. 18. Hus 6 (A6), observera att skalan är 1:250.

Fig. 19. Hus 7 (A7).

Fig. 20. Timber circle (A8).

Fig. 21. Timber circle (A9).

Fig. 22. Timber circle (A10).

Fig. 23. Timber circle (A11).

Fig. 24. Lergolv, Mossbyhus? (A12).

Fig. 25. Hus 13 (A13).

Fig. 26. Hus 14 (A14).

Fig. 27. Timber circle (A15).

Fig. 28. Hus 16 (A16).

Fig. 29. Hus 17 (A17).

Fig. 30. Hus 18 (A18).

Fig. 31. Hus 19 (A19).